

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

БРОКЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Студента 2 курсу 8м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Фінансове брокерство»

Кабузана Артема
Володимировича

Науковий керівник
канд. екон. наук

Гербич Людмила
Анатоліївна

Гарант освітньої програми
канд. екон. наук

Гербич Людмила
Анатоліївна

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МАСШТАБІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ	14
2.1 Оцінка масштабів брокерської діяльності на ринку цінних паперів України	14
2.2 Дослідження брокерської діяльності АТ «Альфа-банк» на ринку цінних паперів	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ	35
3.1 Зарубіжний досвід брокерської діяльності на ринку цінних паперів та оцінювання можливостей його використання в Україні	35
3.2 Шляхи удосконалення діяльності брокерських компаній на ринку цінних паперів України	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність теми. Стратегічним завданням національної економічної політики є досягнення стійкого економічного зростання, що вимагає наявності адекватної фінансової системи, а також інтенсифікації процесу трансформації тимчасово вільних коштів населення і суб'єктів господарювання в інвестиції [1]. Вирішувати це завдання, наряду з іншим, дозволяє ринок цінних паперів. Останніми роками на ринку цінних паперів все більше зростає роль суб'єктів, що здійснюють професійну торговельну діяльність на ринку цінних паперів, зокрема брокерську й дилерську. На вітчизняному фондовому ринку нині працюють понад 800 організацій, що мають ліцензії торговців цінними паперами [2], проте рівень розвитку їх бізнесу все ще не дозволяє їм повною мірою вирішувати завдання організації ефективного функціонування фондового ринку, тому вони прагнуть знайти найбільш прийнятні способи організації своєї діяльності. У процесі організації свого бізнесу суб'єкти, що займаються брокерською і дилерською діяльністю, стикаються з рядом проблем, що вимагають спеціального вивчення [1]. Діяльність транснаціональних корпорацій, які розміщують свої акції на біржах з метою залучення інвестицій, з кожним роком стає все більш інтенсивною. Українські біржі не є найпершими за обсягами угод, які на них укладаються. Водночас інтерес з боку потенційних покупців цінних паперів до вітчизняного ринку цінних паперів може зрости у випадку подальшої євроінтеграції та нової хвилі приватизації, які анонсує уряд України [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками з'явилося багато досліджень наукового й практичного характеру щодо здійснення брокерської і дилерської діяльності. Питання організації діяльності на ринку цінних паперів, а також різні аспекти здійснення брокерських і дилерських операцій знайшли своє відображення в працях А.М. Ніколаєвої [1], Б.М. Орленко [3], Ю.А. Шишки [4], П. А. Баласанова [5], Т. В.Безбородової, О. А. Теряник [6], В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко [7] та багатьох інших. Незважаючи

на досить високий рівень вирішення багатьох окремих проблем організації брокерської діяльності, які наведені в дослідженнях цих авторів, варто відзначити, що механізм надання брокерських послуг на ринку цінних паперів України на сьогодні висвітлений недостатньо і потребує постійного вдосконалення та адаптації відповідно до сучасних економічних вимог.

Мета роботи: дослідження теоретичних засад і практичних аспектів механізму функціонування брокерських компаній на ринку цінних паперів України та розробка рекомендацій з його удосконалення. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- дослідити теоретичні брокерської діяльності на ринку цінних паперів;
- оцінити масштаби функціонування брокерських компаній на ринку цінних паперів України
- проаналізувати діяльність АТ «Альфа-банк» на ринку цінних паперів;
- розглянути зарубіжний досвід брокерської діяльності на ринку цінних паперів та оцінювання можливостей його використання в Україні;
- запропонувати шляхи удосконалення оцінювання діяльності брокерських компаній на ринку цінних паперів України.

Об'єктом дослідження є організація діяльності брокерських компаній на ринку цінних паперів України. **Предметом дослідження** є механізм функціонування брокерських компаній на ринку цінних паперів.

Методи дослідження. У роботі використовувалися наступні методи: методи теоретичного узагальнення і порівняння при визначенні сутності та особливостей брокерської діяльності на ринку цінних паперів, методи функціонального аналізу – при аналізі брокерської діяльності компанії ІСУ, емпіричний – при зборі статистичного матеріалу, його систематизації й узагальненні, графічний - при наочному відображенні результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних вчених

щодо значущості і необхідності брокерської діяльності на ринку цінних паперів в сучасних умовах. При дослідженні використано інформацію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Професійної Асоціації учасників ринків капіталу та деривативів, Асоціації «Українські фондові торговці», суб'єкта дослідження.

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає у наступному: подальшого розвитку набули теоретичні та практичні положення щодо функціонування фінансового брокерства на ринку цінних паперів України з урахуванням світового досвіду.

Практична цінність отриманих результатів в процесі дослідження полягає в поглибленому вивченні механізму діяльності брокерських компаній на ринку цінних паперів України та розробці рекомендацій щодо його удосконалення, які можуть бути використані в практичній діяльності фінансових брокерів.

Публікації За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковано 1 статтю: Кабузан А.В. Брокерська діяльність на ринку цінних паперів. *Бізнес процеси у кредитно–фінансових установах*: Зб. наук. ст. студ. денної та заочної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – Київ: Київ. нац. торг.–екон. ун–т, 2020. 426с.

Структура та обсяг роботи. Випускна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 51 сторінці. Робота включає 9 таблиць, 15 рисунків, 5 додатків. В списку використаних джерел 41 найменування.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Ефективне функціонування ринку цінних паперів будь-якої країни не можливе без діяльності його професійних учасників. Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами включає: брокерську діяльність; дилерську діяльність; андеррайтинг; діяльність з управління цінними паперами [8]. Брокерська діяльність на ринку цінних паперів - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема на підставі договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи [8]. Діяльність торговця можлива лише за умови членства щонайменше в одному об'єднанні професійних учасників ринку цінних паперів та/або саморегульованій організації, що об'єднує професійних учасників ринку цінних паперів за відповідним видом професійної діяльності та включення ліцензіата (крім банку) до державного реєстру фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів.

Згідно Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», який діятиме до 01.07.2021 року торговець цінними паперами може провадити брокерську діяльність, якщо має сплачений грошовими коштами статутний капітал у розмірі не менш як 1 мільйон гривень [9].

З 01.07.2021 року в силу вступає Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 19.06.2020 р. [10], який замінить діючий Закон [9]. Згідно нового Закону Діяльність з торгівлі фінансовими інструментами включає такі види діяльності:

- 1) субброкерська діяльність;
- 2) брокерська діяльність;
- 3) дилерська діяльність;
- 4) діяльність з управління портфелем фінансових інструментів;

- 5) інвестиційне консультування;
- 6) андеррайтинг та/або діяльність з розміщення з наданням гарантії;
- 7) діяльність з розміщення без надання гарантії [10].

На провадження кожного виду діяльності з торгівлі фінансовими інструментами у встановленому порядку Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку видається окрема ліцензія гарантії [10].

Зупинимося докладніше на таких поняттях як брокерська та субброкерська діяльність. На сьогодні не існує однозначного трактування цих понять. Так Закон гарантії [10] визначає їх наступним чином.

Брокерська діяльність - це діяльність інвестиційної фірми з укладення деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів за рахунок та від імені клієнтів або за рахунок клієнтів, але від свого імені гарантії [10].

Субброкерська діяльність - це діяльність інвестиційної фірми з прийняття від клієнтів замовлень на укладення деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів за рахунок клієнтів і надання відповідних замовлень для виконання іншої інвестиційній фірмі, яка здійснює брокерську діяльність гарантії [10]. Інші визначення брокерської діяльності в законодавстві України наведено в дод. А.

Брокерська діяльність - це в більшості випадків прерогатива комерційних установ або акціонерного товариства, організацій, створених у формі товариства з обмеженою відповідальністю. У нашій країні даним видом діяльності займаються також державні установи. Зокрема здійснюють брокерське обслуговування Ощадбанк, Приватбанк, виконуючи операції з цінними паперами за дорученням і за рахунок клієнтів.

Як окремих суб'єктів брокерської діяльності Закон [10] виділяє біржових брокерів, які є уповноваженими фізичними особами членів товарної біржі, які зареєстровані на товарній біржі відповідно до її статуту, обов'язки яких полягають у виконанні доручень членів товарної біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій, а у випадках, встановлених законодавством, позабіржових операцій.

В дод. Б наведено наукове трактування сутності брокерської діяльності.

Брокерська діяльність на ринку цінних паперів може поєднуватися з іншими видами професійної діяльності (банківська, інвестиційна, недержавні пенсійні фонди), але не може поєднуватися з діяльністю на інших ринках, крім фінансового ринку.

Призначенням фінансових брокерів є сприяння руху інвестиційних ресурсів у формі фінансових активів від тих суб'єктів, які мають тимчасово вільні фінансові ресурси і бажають їх максимально ефективно інвестувати, до тих, хто має потребу в залученні цих ресурсів на максимально вигідних для них умовах. Від повноти та ефективності виконання свого призначення й залежить вплив фінансових брокерів на розвиток національної економіки.

З огляду на важливість діяльності фінансових брокерів в економічній літературі прийнято групування їх функцій на макро- та мікрорівні (рис. 1.1).

Рис. 1.1 Функції фінансових брокерів*

* складено на основі [11]

Фінансовий брокер - англ. Finance Broker, є типом комерційного брокера, який допомагає клієнтам в оцінці їх поточних потреб фінансування та ідентифікації кращого способу задовольнити ці потреби. Функції фінансового брокера зазвичай включають дослідження максимально широкого діапазону інвестиційних можливостей і надання клієнту

рекомендацій щодо найкращих доступних варіантів здійснення інвестицій. При цьому фінансовий брокер може спеціалізуватися в певній галузі, такий як, наприклад, операції з іпотечними цінними паперами, або надавати послуги з підбору найбільш підходящих для клієнта корпоративних облігацій [12].

Існує багато визначених інвестиційних можливостей, які вимагають послуг спеціалізованого фінансового брокера. Наприклад, брокер торговельного залу є представником клієнта в операціях з прямої купівлі та / або продажу акцій в торговому залі фондової біржі. Деякі фінансові брокери (англ. Upstairs Broker), навпаки, працюють з роздрібними клієнтами та спеціалізуються на роздрібних ринках і подібних операціях. Іпотечний брокер буде прагнути підібрати і забезпечити укладення іпотечних угод для своїх клієнтів на кращих умовах. Більшість фінансових брокерів зазвичай спеціалізуються на одній або двох областях, проте деякі з них можуть пропонувати для своїх клієнтів широкий спектр послуг [12].

Одна з переваг використання послуг фінансового брокера полягає в тому, що він має більш широкий доступ до інвестиційних можливостей і іншим фінансовим рішенням, які клієнт не може прийняти в силу відсутності спеціалізованої професійної підготовки. Оскільки у брокера є особиста матеріальна зацікавленість у допомозі вибору найкращих інвестиційних можливостей для клієнта, він буде досліджувати і аналізувати традиційні і нетрадиційні можливості, щоб знайти найкраще рішення [12].

Фінансовий брокер проводить всю роботу, що вимагає особистого часу клієнта. Для останнього це означає суттєву економію часу і коштів при пошуку оптимальної угоди. З цієї точки зору використання послуг фінансового брокера є доцільним навіть для великих корпорацій, оскільки дозволяє їм оптимізувати свої витрати [12].

В складі загального інституту фінансових брокерів виділяють: інвестиційного, валютного, страхового та кредитного брокера. Кожна з цих груп фінансових брокерів здійснює свою діяльність виключно на співвідносному виді фінансових ринків.

Інвестиційний брокер - інвестиційна організація, що має право за рахунок і з доручення клієнта виконувати посередницькі операції на ринку

цінних паперів.

Брокерська діяльність на фондовому ринку – це укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи [8]

Діяльність торговця можлива лише за умови членства щонайменше в одному об'єднанні професійних учасників ринку цінних паперів та/або саморегулювній організації, що об'єднує професійних учасників ринку цінних паперів за відповідним видом професійної діяльності та включення ліцензіата (крім банку) до державного реєстру фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів.

Законом «Про цінні папери та фондовий ринок» встановлені такі вимоги до статутного капіталу торговців:

- 500 тисяч гривень, сплачених грошовими коштами, для дилерської діяльності.
- 1 мільйон гривень, сплачених грошовими коштами, для брокерської діяльності.
- 7 мільйонів гривень, сплачених грошовими коштами, для діяльності з управління цінними паперами або андеррайтингу [37].

Керівник торговця цінними паперами (його відокремлених та/або спеціалізованих структурних підрозділів) не може одночасно працювати в інших професійних учасниках фондового ринку. Керівник ліцензіата (крім банку) повинен мати стаж роботи на фондовому ринку не менше трьох років [9]. Механізм брокерської діяльності на ринку цінних паперів наведений на рис. 1.2.

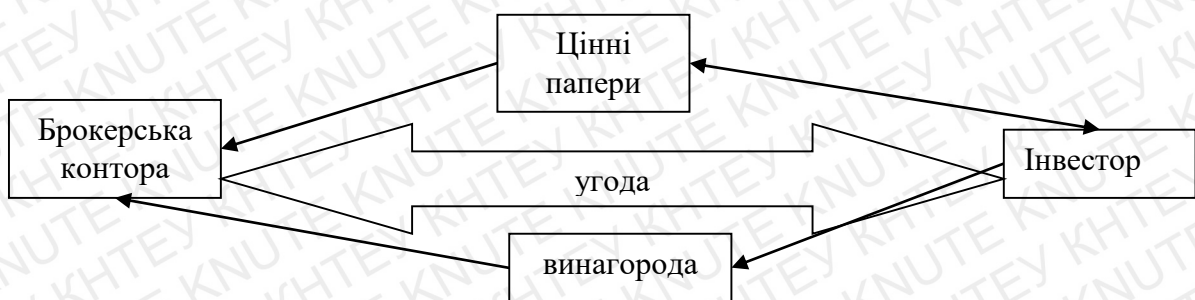

Рис 1.2. Механізм брокерської діяльності на ринку цінних паперів*

*складено за [6]

В процесі надання брокерських послуг брокерська компанія і клієнт укладають між собою такі основні документи:

- угода на обслуговування брокерською фірмою.
- угода - доручення клієнта на проведення біржової угоди брокерською компанією.
- звіт брокера про здійсненій операції, згідно з дорученням клієнта.

Угода на обслуговування брокерською компанією укладається з клієнтом, який бажає продати або купити товар через біржу або через брокерську компанію. Цей договір зазвичай безстроковий. Особливий він тим, що не обумовлює ніяких платежів або розрахунків. У договорі будуть визначатися обов'язки, відповідальність сторін в тому випадку, якщо клієнт доручить брокерській фірмі здійснити операцію від його особи. Тобто щоб зробити цей договір юридично законним необхідно укласти ще один договір або документ - доручення на проведення угоди [13, с.98].

Після укладення цих договорів клієнт повинен віддати брокерській компанії доручення на проведення операцій від його імені.

Щоб убезпечити себе, брокер прописує в договорі заставу, яка вноситься клієнтом. Рівень цієї застави може змінюватися в залежності від брокерської винагороди та плюс штраф за невиконання покладених на клієнта зобов'язань. У тому випадку якщо операція пройшла успішно, ця застава повертається клієнтові.

Угода-доручення на проведення певної угоди. Це свого роду продовження договору на брокерське обслуговування. В цій угоді прописуються дії за які сторони несуть повну відповідальність. У цьому договорі брокер зобов'язаний вимагати довіреність від клієнта на дозвіл проведення операції від його імені. Перед тим як укласти договір брокер повинен переконатися в тому, що керівник підприємства-клієнта має право підпису договору [14, с. 98].

Звіт брокера. Разом з біржовим контрактом брокерська фірма відправляє клієнту звіт про виконану роботу згідно з договором. У звіті показується розрахунок остаточної суми брокерської винагороди.

Важливими умовами угоди, на які необхідно звернути особливу увагу

при підготовці до її укладення, є форми і розміри брокерської винагороди та відповідальність сторін.

Брокерська винагорода є ціною послуги брокерської фірми (контори) і відповідно до Господарського кодексу України встановлюється за згодою між сторонами, в тому числі і на основі співвідношення попиту і пропозиції, в конкретному випадку - на посередницькі послуги [15].

На нинішньому етапі брокерські фірми (контори) стягують плату з клієнтів за надані їм послуги переважно у двох формах:

- відсоток від суми здійсненої угоди (в середньому 2-10%, найчастіше - 4-6%);
- частина різниці між сумою угоди за ціною клієнта і сумою здійсненої угоди за фактичною ціною (часто ця частина винагороди становить 50% від суми «виграшу») [16, с.98].

Конкретний рівень брокерської комісії, як свідчить практика, залежить від багатьох чинників: щільності і конкуренції на ринку брокерських послуг, від досвідченості і конкретних інтересів клієнтів, їх фінансового стану, від конкретної ситуації та інтересів брокера. Рівень брокерської винагороди залежить і від типу угоди. Наприклад, при угоді з умовою (купівля на виручені від продажу запропонованого товару гроші іншого товару на біржі) рівень брокерської комісії може бути вищим, оскільки тут, по суті, наявні дві угоди - на продаж і на купівлю.

В результаті надання брокерських послуг компанія може отримувати декілька видів доходів (рис. 1.3).

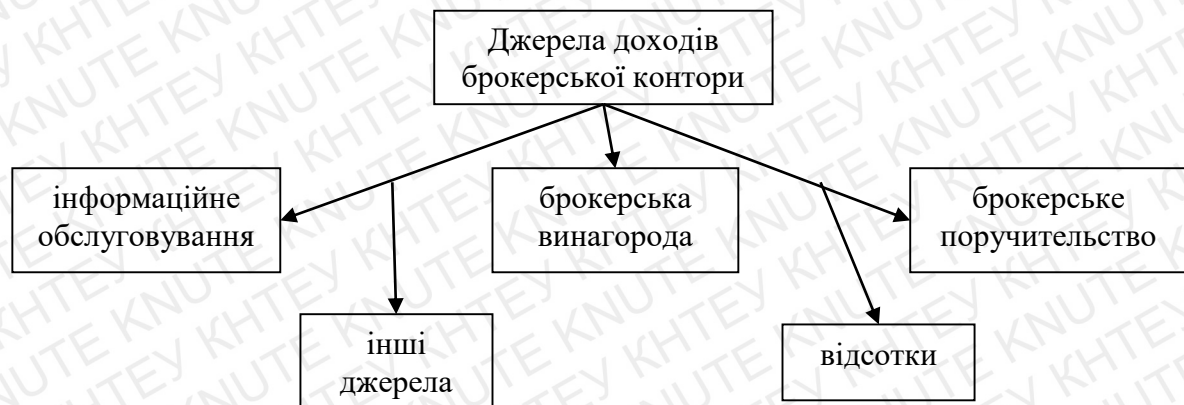

Рис.1.3 Джерела доходів брокерської компанії*

*складено за [14]

Договір на брокерське обслуговування доповнюється двома додатками, тобто ще двома видами типових документів — договором доручення і договором комісії. За умовою договору доручення клієнт доручає, а брокер зобов'язується укласти від імені клієнта угоду з купівлі чи продажу певного товару. Отже, з моменту укладання договору клієнт здобуває права і несе зобов'язання за угодою. На відміну від договору доручення, за умовами договору комісії брокер здобуває права і виконує обов'язки за угодами. У договорі на брокерське обслуговування кожному дорученню привласнюється номер, який зберігається за ним протягом дії договору [17].

Таким чином, діяльність фінансових брокерів на ринку цінних паперів передбачає проведення цивільно-правових операцій з фінансовими інструментами в особі повіреної особи або комісіонера, який діє на підставі укладеного договору доручення або комісії, або ж за основу взята довіреність на вчинення даних угод. Механізм брокерського обслуговування передбачає укладання декількох угод між брокером та замовником.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ МАСШТАБІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ

2.1 Оцінка масштабів брокерської діяльності на ринку цінних паперів України

Україна, обравши європейський шлях розвитку, неодмінно потребує ефективного функціонування ринку цінних паперів, на якому все більше зростає роль фінансових брокерів. Розвиток фінансового брокерства в Україні ще не набув достатніх масштабів, проте їх все більше й більше з'являється на фінансовому ринку. Регулятором фінансового брокерства на ринку цінних паперів в Україні є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

З метою оцінки ролі фінансових брокерів на ринку цінних паперів України, перш за все, проведемо аналіз масштабів функціонування цього ринку. Динаміка обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП України у 2015 - 2019 роках (рис. 2.1) показує, що у 2015 році цей обсяг перевищував ВВП України, але з наступного року їх обсяги зменшувалися.

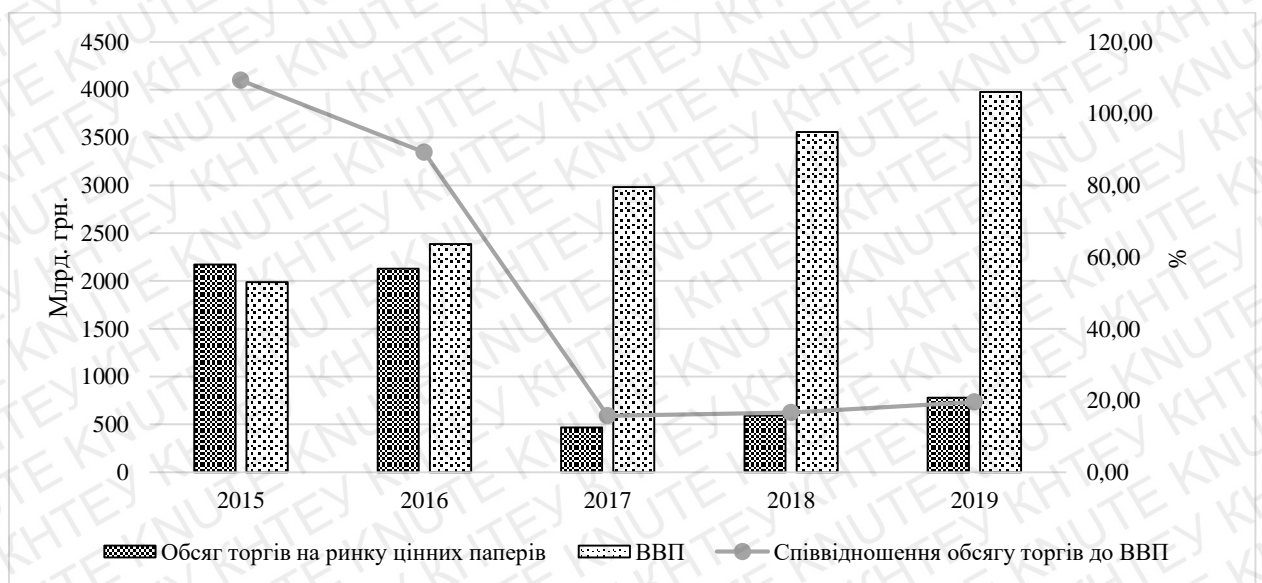

Рис. 2.1 Динаміка обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП України у 2015 - 2019 роках*

* Складено автором за даними [18]

Різко співвідношення обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП змінилося з 2016 року, що обумовлюється тим, що з 2017 року депозитні сертифікати Національного Банку України не враховуються у розрахунках обсягу торгів. Відповідно до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи, депозитний сертифікат Національного банку - це один з монетарних інструментів, що є борговим зобов'язанням Національного банку у формі записів на рахунках у системи кількісного обліку СЕРТИФ (з іменною ідентифікацією власників на підставі реєстру власників), який свідчить про розміщення в Національному банку коштів банків та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку. У 2019 році, темп приросту обсягів торгів на ринку цінних паперів становив 31,75%, порівняно з 2018 роком. Співвідношення обсягів торгів на ринку цінних паперів до ВВП у 2019 році становило 19,58%.

Серед фінансових інструментів на ринку цінних паперів, найбільший обсяг торгів, останні три роки, припадав на операції з ОВДП (рис. 2.2). У 2019 році обсяг торгів ОВДП становив - 80,98%.

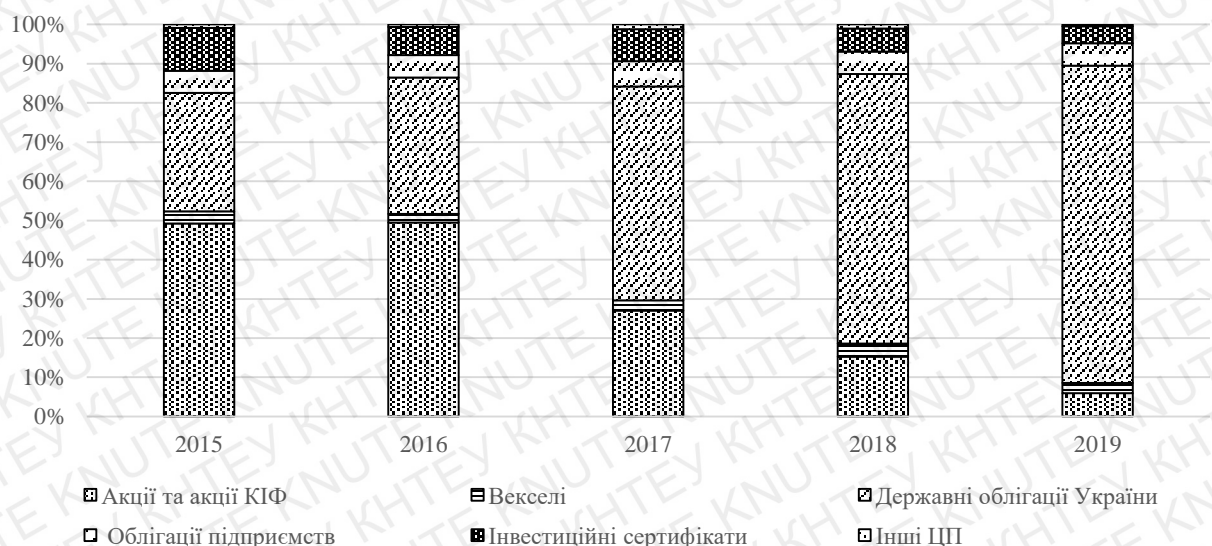

Рис. 2.2 Динаміка структури торгів на ринку цінних паперів з розподілом за фінансовими інструментами у 2015 - 2019 роках*

* Складено автором за даними [18]

Динаміка обсягів торгів на ринку цінних паперів України у розрізі видів ринків у 2015 – 2019 роках наведена на рис. 2.3. У 2019 році обсяг торгів на біржовому ринку становив 304,88 млрд грн. Темп приросту біржового ринку у 2019 році становив 16,87%, порівняно з минулим роком.

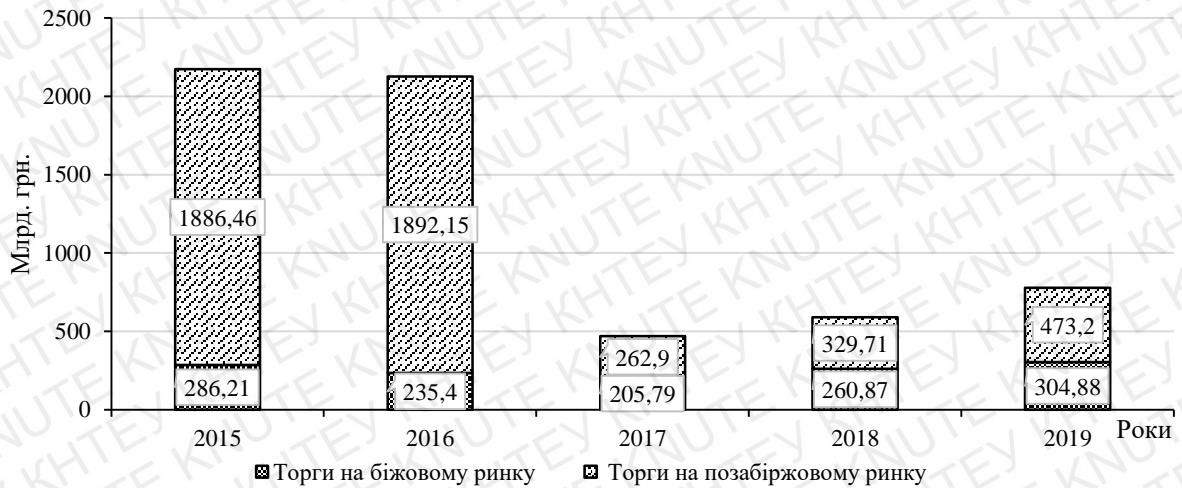

Рис. 2.3 Динаміка обсягів торгів на ринку цінних паперів України у розрізі видів ринків у 2015 – 2019 роках

* Складено автором за даними [18]

В структурі торгів на ринку цінних паперів України у розрізі видів ринків у 2015 – 2016 роках (рис. 2.4) була суттєва перевага торгів на позабіржовому ринку, проте з 2017 року їх частка знизилась до 60,82 % від загального обсягу торгів на ринку цінних паперів у 2019 році.

Рис. 2.4 Динаміка структури торгів на ринку цінних паперів України у розрізі видів ринків у 2015 – 2019 роках

* Складено автором за даними [18]

Порівняно з ВВП України у 2019 році обсяг торгів на біржовому ринку цінних паперів становив 7,67%.

Станом на 31.12.2019 ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі на ринку цінних паперів мали 4 фондові біржі: АТ «Українська біржа»; АТ «Фондова біржа «ПФТС»»; ПрАТ «Фондова біржа «Перспектива»»; ПрАТ «Українська фондова біржа».

У 2019 році у ПрАТ «Фондова біржа «ІННЕКС» та ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» закінчився строк дії ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі на ринку капіталу. Комісія у звітному періоді видала 2 ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі на ринку капіталу, з них 1 ліцензію про переоформлення, на підставі рішення суду. На ринку цінних паперів станом на 31.12.2019 р. ліцензії на провадження діяльності з торгівлі цінними паперами мали 221 юридичні особи. У 2019 році було видано 11 та анульовано 54 ліцензії за окремим видом професійної діяльності – діяльності з торгівлі цінними паперами.

Таблиця 2.1

Динаміка загальної кількості суб'єктів, які мали ліцензії на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів України протягом 2016-2019 рр. [18]

Професійні учасники	31.12.2016	зміна, %	31.12.2017	зміна, %	31.12.2018	зміна, %	31.12.2019	зміна, %
Торговці цінними паперами	302	-18,20%	270	-10,60%	242	-10,40%	221	-8,68%
Депозитарні установи	232	-9,00%	210	-9,50%	198	-5,70%	186	-6,06%
Компанії з								
управління активами	300	-6,30%	299	-0,30%	299	0,00%	297	-0,67%
Особи, що								
провадять клірингову діяльність	1	0,00%	1	0,00%	1	0,00%	1	0,00%
Фондові біржі	8	-20,00%	5	-37,50%	5	0,00%	4	-20,00%

У 2019 році було видано 11 та анульовано 54 ліцензії за окремим видом

професійної діяльності – діяльності з торгівлі цінними паперами (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка кількості ліцензій щодо діяльності з торгівлі цінними паперами на ринку цінних паперів України протягом 2016-2019 рр., шт.

[18]

Найменування окремого виду професійної діяльності на фондовому ринку	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019
Брокерська діяльність	291	260	234	214
Дилерська діяльність	278	247	216	197
Андерайтинг	51	46	39	39
Діяльність з управління цінними паперами	24	26	23	20
Діяльність з управління іпотечним покриттям	1	1	1	1

Графічно динаміка кількості ліцензій щодо діяльності з торгівлі цінними паперами на ринку цінних паперів України протягом 2016-2019 рр. на рис. 2.5.

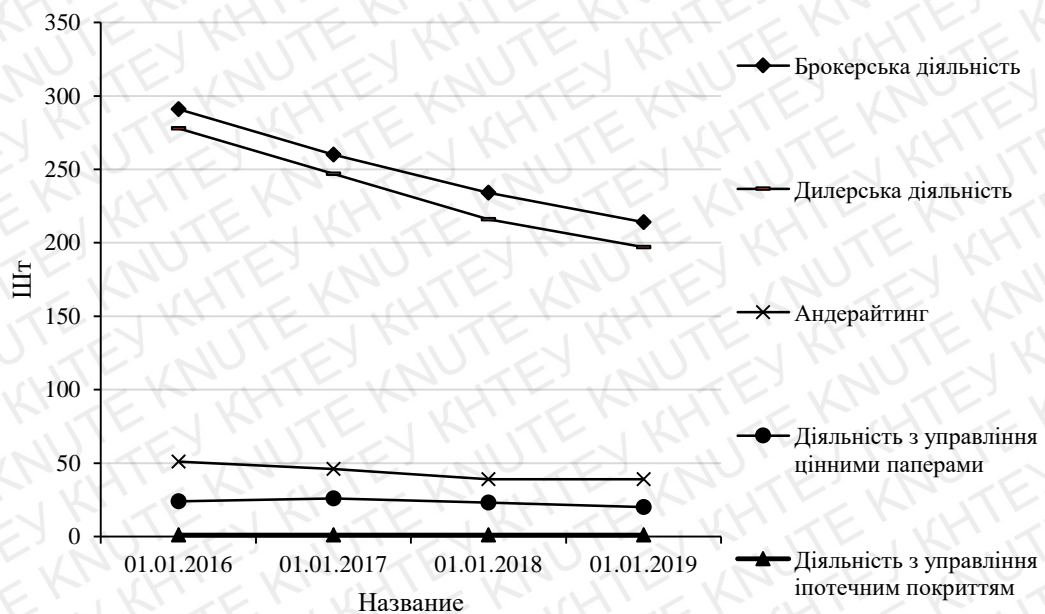

Рис. 2.5 Динаміка кількості ліцензій щодо діяльності з торгівлі цінними паперами на ринку цінних паперів України протягом 2016-2019 рр., шт.

* Складено автором за даними [18]

Структура кількості ліцензій щодо діяльності з торгівлі цінними паперами на ринку цінних паперів України протягом 2016-2019 рр. наведена на рис. 2.6.

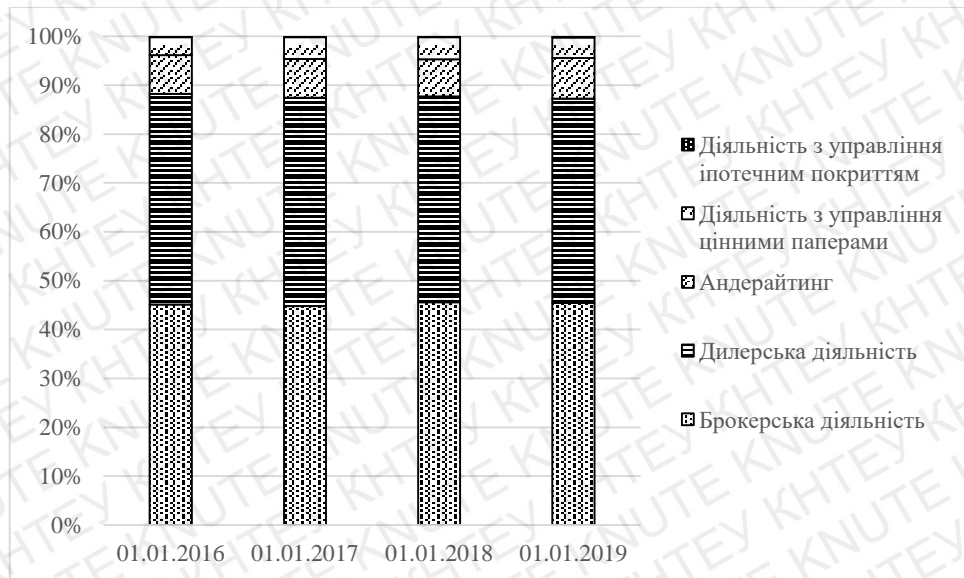

Рис. 2.6 Структура кількості ліцензій щодо діяльності з торгівлі цінними паперами на ринку цінних паперів України протягом 2016-2019 рр., шт. [18]

* Складено автором за даними [18]

Наприкінці 2019 року найбільшу кількість випусків цінних паперів було включено до біржових списків АТ “ФОНДОВА БІРЖА ПФТС” (37,11%), ПрАТ “ФБ “Перспектива” (31,75%) та АТ “Українська біржа” (27,11%) (рис. 2.7).

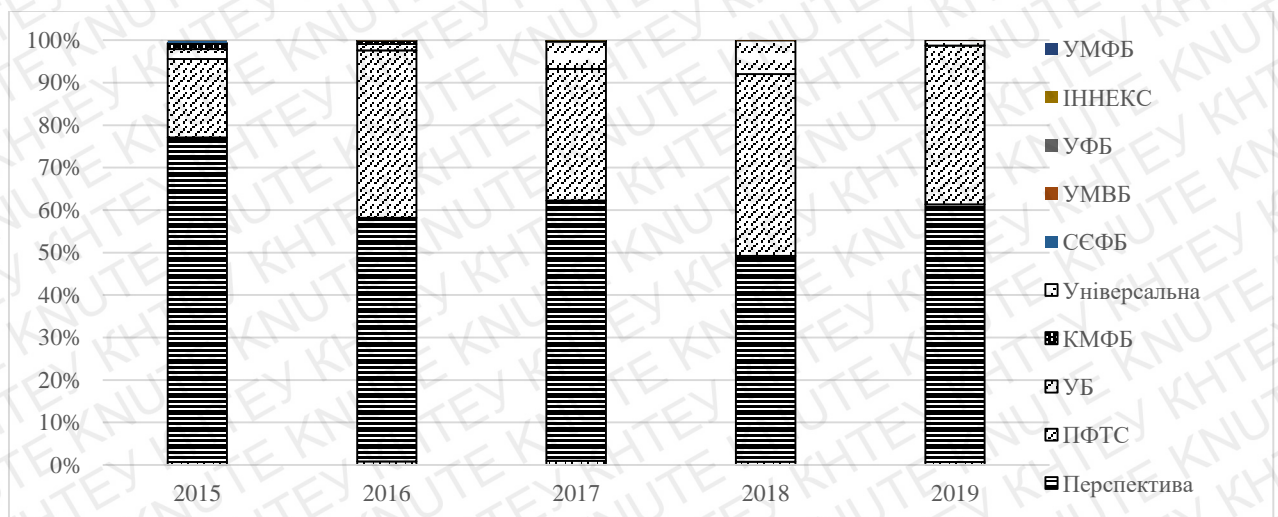

Рис. 2.7 Динаміка структури торгів на ринку цінних паперів України у розрізі організаторів торгівлі у 2015 – 2019 роках

* Складено автором за даними [18]

Станом на 31.12.2019 до біржових списків було включено 970 випусків цінних паперів, з них 55,77% випусків було включено до біржових реєстрів (з урахуванням кількості емітентів фінансових інструментів яких допущені до торгівлі на декількох фондових біржах).

Останні п'ять років спостерігається консолідація торгівлі цінними паперами на двох організаторах торгівлі «ПФТС» та «Перспектива».

Порівняно з 2018 роком, у 2019 році питома вага обсягів торгів ПрАТ «Фондова біржа «Перспектива» становила 61,13% та збільшилась на 12,32 процентні пункти, одночасно питома вага обсягів торгів АТ «Фондова біржа «ПФТС» становила 37,61% та зменшилась на 5,52 процентні пункти.

Провідну позицію за обсягами торгів на організаторах торгівлі серед фінансових інструментів у 2019 році продовжують займати державні облігації України – 294,89 млн грн. Питома вага обсягу торгів державними облігаціями України за 2019 рік становила 96,73% від загального обсягу торгів цінними паперами та збільшилась на 2,53 процентні пункти.

У 2019 році на організаторах торгівлі відбувалась торгівля акціями та облігаціями іноземних емітентів, облігаціями іноземної держави але обсяг торгів цими інструментами поки що становив 0,03% від загального обсягу торгів на організаторах торгівлі.

Найпривабливішим в структурі біржових торгів за видами ринків був «спотовий ринок», за останні п'ять років обсяг біржових торгів на ньому перевищував 50%, а у 2019 році становив 77,64% від загального обсягу торгів на біржовому ринку.

Також варто звернути увагу на такий показник, як обсяг випусків емісійних цінних паперів. З початку реєстрації емісії станом на 31.12.2019 р. загальний обсяг усіх зареєстрованих НЦКФР випусків цінних паперів склав 2367,06 млрд. грн. Серед фінансових інструментів провідну позицію за обсягами зареєстрованих випусків займали акції та акції КІФ.

Останні п'ять років спостерігається тенденція до зменшення кількості випусків акцій, допущених до торгівлі на фондових біржах. Станом на

31.12.2019 до біржових списків бірж було включено 232 випусків акцій (без врахування випусків акцій КІФ 15 та акцій іноземного емітента 5), з них 2 випуски акцій включено до біржового реєстру (без врахування випуску акцій КІФ 1 та акцій іноземного емітента 2) як такі, що відповідають вимогам лістингу.

Станом на 31.12.2019, найбільшу кількість випусків акцій - 129, включено до біржового списку ПФТС. Серед торговців цінними паперами з найбільшим обсягом біржових контрактів з акціями на біржовому ринку у 2019 році (табл. 2.3) на першому місці перебуває СП ТОВ «ДРАГОН КАПІТАЛ», частка якого від загального обсягу біржових контрактів складає 0,029 %.

Таблиця 2.31

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом біржових контрактів з акціями на біржовому ринку у 2019 році [18]

Найменування торговця цінними паперами	Обсяг біржових контрактів з акціями, млн грн	Відсоток від загального обсягу біржових контрактів (%)
СП ТОВ «ДРАГОН КАПІТАЛ»	176,45	0,029%
ТОВ «І-ІНВЕСТ»	71,84	0,012%
ТОВ «Фрідом фінанс Україна»	70,62	0,012%
ТОВ «ФОНДОВА КОМПАНІЯ «ФАВОРИТ»)	41,86	0,007%
ТОВ «ФОНДОВА КОМПАНІЯ «АВТОАЛЬЯНС-ІНВЕСТ»	41,21	0,007%
ТОВ «КІНТО, ЛТД»	35,45	0,006%
ТОВ «СІГНІФЕР»	30,54	0,005%
ТОВ «ТАСК-БРОКЕР»	28,46	0,005%
ТОВ «ІНВЕСТИЦІЙНО-ФІНАНСОВА КОМПАНІЯ ПРОФІНВЕСТ»	28,34	0,005%
ТОВ «УНІВЕР КАПІТАЛ»	25,95	0,004%

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом торгів акціями на позабіржовому ринку у 2019 році наведено в табл. 2.4. Серед них з обсягом торгів акціями на позабіржовому ринку 8304,27 млн. грн. перше місце посідає ПрАТ «АЛЬТАНА КАПІТАЛ», відсоток якого від загального обсягу торгів на позабіржовому ринку 1,75%.

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом торгів акціями на позабіржовому ринку у 2019 році [18]

Найменування торговця цінними паперами	Обсяг торгів акціями на позабіржовому ринку, млн грн	Відсоток від загального обсягу торгів на позабіржовому ринку (%)
ПрАТ “АЛЬТАНА КАПІТАЛ”	8 304,27	1,75%
АТ “ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК”	6 071,19	1,28%
ТОВ “ЕНЕРГЕТИЧНА РЕЄСТРАЦІЙНА КОМПАНІЯ”	4 858,54	1,03%
ТОВ Інвестиційна компанія “БВНЕС-ШВЕСТ”	2 173,91	0,46%
ТОВ “СПАЙК-ІНВЕСТ”	1 942,11	0,41%
ТОВ «ПІ-ІНВЕСТ»	1 910,80	0,40%
ТОВ “ОРІС КЕПІТАЛ”	1 264,16	0,27%
ТОВ “ПРОФЕСІЙНА КОМЕРЦІЯ”	1 000,71	0,21%
СП ТОВ “Драгон Капітал”	984,64	0,21%
АТ “ТАСКОМБАНК”	810,53	0,17%

Важливим сегментом ринку цінних паперів є ринок облігацій, на якому відбувається обіг боргових зобов'язань – облігацій. До інструментів ринку облігацій належать облігації підприємств, облігації місцевих позик та державні облігації України.

На сьогодні ринок державних облігацій відіграє одну з ключових ролей. Державні облігації виступають інструментом державних запозичень, дозволяючи залучати необхідні фінансові ресурси на прийнятних умовах.

Обсяг торгів державними облігаціями України у 2019 році збільшився на 55,04% порівняно з 2018 роком та становив 630,07 млрд грн.

У 2019 році питома вага торгів державними облігаціями України на ринку цінних паперів продовжувала зростати порівняно з 2018 роком і склала 80,98%.

У 2019 році обсяг торгів державними облігаціями України на біржовому ринку становив 294,90 млрд грн, а саме 46,80% від загального обсягу торгів державними облігаціями України. У свою чергу, темп приросту обсягу торгів державними облігаціями України на біржовому ринку у 2019 році становив

20,01%. Слід зазначити, що в обсязі операцій з ОВДП на позабіржовому ринку частка первинного розміщення ОВДП склала 84,10%, або 281,89 млрд. грн.

Наприкінці 2019 року 532 випуски державних облігацій України, перебували у біржовому списку організаторів торгівлі з них 525 випусків включено до біржового реєстру як такі, що відповідають вимогам лістингу. ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом біржових контрактів з державними облігаціями України на біржовому ринку наведено в табл. 2.5. Серед них на першому місці перебуває ТОВ «ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНА», яке з обсягом біржових контрактів з державними облігаціями 98002,06 млн. грн. укладає 16,07 % загального обсягу біржових контрактів. АТ «АЛЬФА-БАНК», діяльність якого на ринку цінних паперів буде детально досліджена в наступному параграфі роботи, посідає п'яте місце серед торговців цінними паперами з найбільшим обсягом біржових контрактів з державними облігаціями України на біржовому ринку.

Таблиця 2.5

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом біржових контрактів з державними облігаціями України на біржовому ринку [18]

Найменування торговця цінними паперами	Обсяг біржових контрактів з державними облігаціями, млн грн	Відсоток від загального обсягу біржових контрактів (%)
ТОВ «ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНА»	98002,06	16,07%
АТ «ОТП БАНК»	68129,10	11,17%
АТ «ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК»	63788,66	10,46%
ПАТ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК «УКРГАЗБАНК»	55000,01	9,02%
АТ «АЛЬФА-БАНК»	40065,16	6,57%
АТ «СІТІБАНК»	38246,35	6,27%
АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «БАНК АВАНГАРД»	30939,28	5,07%
ПАТ «КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «ГЛОБУС»	24110,10	3,95%
ТОВ «КАПІТАЛ ТАЙМС»	20492,63	3,36%
АТ «БАНК 3/4»	16036,11	2,63%

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом торгів державними облігаціями України на позабіржовому ринку у 2019 році наведеного в табл. 2.6, де АТ «Альфа-банк» займає десяту позицію

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом торгів державними облігаціями України на позабіржовому ринку у 2019 році

[18]

Найменування торговця цінними паперами	Обсяг торгів державними облігаціями на позабіржовому ринку, млн грн	Відсоток від загального обсягу торгів на позабіржовому ринку (%)
АТ "Сітібанк"	108296,00	22,89%
АТ "Державний ощадний банк України"	42561,55	8,99%
ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»	42087,20	8,89%
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	33332,59	7,04%
АТ "ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК"	27502,49	5,81%
АТ КБ «ПриватБанк»	25641,61	5,42%
ПАТ "Державний експортно - імпорتنний банк України"	12962,10	2,74%
АТ "КРЕДОБАНК"	12042,72	2,54%
АТ "ОТП БАНК"	7247,24	1,53%
АТ "АЛЬФА-БАНК"	5619,26	1,19%

Обсяг торгів облігаціями підприємств на ринку цінних паперів у 2019 році становив 43,95 млрд. грн., що на 30,80% більше ніж у 2018 році. Питома вага обсягу торгів облігаціями підприємств на ринку цінних паперів, за підсумками 2019 року, становила 5,65% від загального обсягу торгів на ринку цінних паперів.

За підсумками 2019 року обсяг торгів облігаціями підприємств на біржовому ринку становив 8,70 млрд грн, що менше на 15,27%, порівняно з 2018 роком. Частка обсягу торгів облігаціями підприємств на біржовому ринку в загальному обсязі торгів облігацій підприємств на ринку цінних паперів зменшилась до 19,80% у 2019 році.

Наприкінці 2019 року 97 випусків облігацій підприємств, перебували у біржовому списку організаторів торгівлі з них 9 випусків включено до біржового реєстру як такі, що відповідають вимогам лістингу.

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом біржових

контрактів з облігаціями підприємств на біржовому ринку у 2019 році наведено в табл. 2.5. Перше місце серед них з обсягом біржових контрактів з облігаціями підприємств 4400,72 млн. грн. або 0,72 загального обсягу біржових контрактів займає АТ «ТАСКОМБАНК». АТ «Альфа-банк» протягом 2019 року уклав біржових контрактів з облігаціями підприємств на 157,47 млн. грн. і його частка склала 0,03 % загального обсягу біржових контрактів.

Таблиця 2.7

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом біржових контрактів з облігаціями підприємств на біржовому ринку у 2019 році

[18]

Найменування торговця цінними паперами	Обсяг біржових контрактів з облігаціями підприємств, млн грн	Відсоток від загального обсягу біржових контрактів (%)
АТ «ТАСКОМБАНК»	4 400,72	0,72%
ТОВ «ІНВЕСТ»	2 691,20	0,44%
ТОВ «ДОМІНАНТА ТРЕЙД»	2 398,90	0,39%
ТОВ «УНІВЕР КАПІТАЛ»	1 698,77	0,28%
ПАТ «КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «ГЛОБУС»	737,71	0,12%
ТОВ «КОНКОРД КЕПІТАЛ»	637,14	0,10%
ТОВ «ПРОФІ-Т ЦІННІ ПАПЕРИ»	283,10	0,05%
ТОВ «ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНА»	276,56	0,05%
АТ «ОТП БАНК»	204,03	0,03%
АТ «АЛЬФА-БАНК»	157,47	0,03%

ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом торгів облігаціями підприємств на позабіржовому ринку у 2019 році наведено в табл. 2.8, з якої видно, що АТ «Альфа-банк» не входить в десятку найбільших торговців облігаціями підприємств на позабіржовому ринку у 2019 році.

Ринок деривативів є доволі молодим сегментом фінансового ринку та представлений ф'ючерсними контрактами, опціонами та опціонними сертифікатами. Обсяг торгів деривативами на біржовому ринку у 2019 році становив 0,21 млрд грн, тобто 96,84% обсягу договорів з деривативами.

**ТОП торговців цінними паперами з найбільшим обсягом торгів
облігаціями підприємств на позабіржовому ринку у 2019 році [18]**

Найменування торговця цінними паперами	Обсяг торгів облігаціями підприємств на позабіржовому ринку, млн грн	Відсоток від загального обсягу торгів на позабіржовому ринку (%)
Азово-Чорноморська інвестиційна компанія у формі ТОВ	4 257,17	0,90%
ТОВ “ТЦП-2015”	3 877,58	0,82%
ТОВ “ДОМІНАНТА ТРЕЙД”	2853,16	0,60%
ПраТ “АЛЬТАНА КАПІТАЛ”	2 453,00	0,52%
ПраТ “Скарби України”	2 343,22	0,50%
ТОВ “КОМЕКС-ФІНАНС”	1 924,61	0,41%
ПАТ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК «УКРГАЗБАНК»	1 787,68	0,38%
АТ “ТАСКОМБАНК”	1 677,07	0,35%
АТ “УКРСОЦБАНК”	1 511,04	0,32%
ТОВ “ЕНЕРГЕТИЧНА РЕЄСТРАЦІЙНА КОМПАНІЯ”	1 469,61	0,31%

Таким чином, обсягів торгів на ринку цінних паперів протягом 2017 – 2019 рр. повільно зростає, як і його частка у ВВП України. Серед фінансових інструментів на ринку цінних паперів, найбільший обсяг торгів, останні три роки, припадає на операції з ОВДП. При цьому в структурі торгів протягом 2015 – 2019 рр. знижувалася частка акцій і швидкими темпами зростала частка ОВДП. За обсягами торгів зростає обсяг як біржового, так і позабіржового ринку з 2017 року. При цьому в загальній структурі до кінця 2016 року торги на позабіржовому ринку посідали незначну питому вагу, але з 2017 року, після виключення з торгів депозитних сертифікатів Національного Банку України, вони майже урівнялись з питомою вагою біржового ринку.

Загальна кількість торговців, які мали ліцензії на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів України, протягом 2016-2019 рр. скорочувалася, в т.ч. і суб'єктів, що мали ліцензію на здійснення брокерської діяльності, хоча при цьому вони посідають найбільшу частку серед ліцензій щодо діяльності з торгівлі цінними паперами на ринку цінних

паперів України. Наприкінці 2019 року найбільшу кількість випусків цінних паперів було включено до біржових списків АТ «ФОНДОВА БІРЖА ПФТС».

Аналіз діяльності торговців цінними паперами показав, АТ «Альфа-банк», діяльність якого на ринку цінних паперів буде детально розглянута в наступному параграфі, входить в десятку найбільших торговців державними облігаціями на біржовому та позабіржовому ринку.

2.2 Дослідження брокерської діяльності АТ «Альфа-банк» на ринку цінних паперів

Альфа-Банк Україна є одним з найбільших вітчизняних банків із міжнародним капіталом. Банк належить до приватної інвестиційної холдингової компанії АВН Holdings SA (АВНН) з головним офісом у Люксембурзі, що має інвестиції у фінансові установи в Україні, Білорусі, Казахстані, Нідерландах і Росії, а також представництва на Кіпрі та у Великобританії. Засновано банк у 1992 році. З 2001 року він здійснює діяльність під брендом Альфа-Банк Україна. Банк займає провідні позиції у всіх сегментах банківського ринку, є одним з найбільш стійких і надійних банків України та входить до Топ-10 фінустанов в країні за обсягом активів, відповідно до даних Національного банку України [19].

АТ «Альфа-банк» є одним з провідних гравців на ринку цінних паперів України з початку свого заснування і зараз проводить операції за такими основними напрямками діяльності:

- торгівля державними і корпоративними облігаціями за свій рахунок і в інтересах клієнтів на біржовому і позабіржовому ринках;
- РЕПО операції (операції з надання рефінансування під заставу цінних паперів) з державними і корпоративними облігаціями;
- Супровід операцій з інвестування нерезидентами в облігації українських емітентів.

Банк має всі необхідні ліцензії на проведення перерахованих вище видів діяльності, зокрема:

- Брокерська діяльність. Ліцензія НКЦПФР на здійснення Професійної діяльності на фондовому ринку - діяльність з торгівлі цінними паперами (Брокерська діяльність) Серія АЕ №185090, дата видачі 12.10.2012р., строк дії з 13.10.2012 р. Необмежений;
- Дилерська діяльність. Ліцензія НКЦПФР на здійснення Професійної діяльності на фондовому ринку - діяльність з торгівлі цінними паперами (Дилерська діяльність) Серія АЕ №185091, дата видачі 12.10.2012р., строк дії з 13.10.2012 р. Необмежений [20].

Тарифи на операції з цінними паперами АТ «Альфа-банк» наведено в дод. Г. З метою надання послуг з цінними паперами АТ «Альфа банк» укладає з клієнтом наступні види договорів:

- Договір на брокерське обслуговування;
- Договір доручення на брокерське обслуговування;
- Договір на купівлю-продаж цінних паперів;
- Договір РЕПО цінних паперів [19].

Предметом Договору на брокерське обслуговування є надання АТ «Альфа-банк» (брокер) клієнту послуг комісіонера щодо операцій з цінними паперами або іншими фінансовими інструментами та інших послуг, не заборонених чинним законодавством України. На у мовах цього договору, АТ «Альфа-банк» діє від свого імені, але за рахунок клієнта, зобов'язується за разовими замовленнями клієнта та за винагороду:

- укладати договори купівлі, продажу, міни, позики цінних паперів або інших фінансових інструментів на організованому ринку (в режимі торгів ринку заявок, ринку котирувань, строковому ринку) та позабіржовому ринку;
- проводити інші дії, пов'язані з цими операціями; здійснювати всі необхідні дії, пов'язані з перереєстрацією прав на цінні папери в депозитарній системі від імені клієнта відповідно до замовлень клієнта та договорів на виконання;
- перераховувати / одержувати кошти;
- підписувати акти виконаних зобов'язань;
- вчиняти інші дії для виконання замовлень клієнта [19].

Клієнт зобов'язується прийняти все, що йому належить в результаті виконання АТ «Альфа-банк» замовлень, виконати всі дії щодо виконання угод, укладених АТ «Альфа-банк» на виконання замовлень; сплатити брокеру обумовлену винагороду та відшкодувати понесені АТ «Альфа-банк» витрати, пов'язані з виконанням його замовлень.

АТ «Альфа-банк» може надавати клієнту додаткові послуги (інформаційні та консультаційні послуги, тощо). Порядок, умови, терміни, вартість та інші умови додаткових послуг брокера визначаються у додаткових угодах до Договору про брокерське обслуговування.

Всі операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами за Договором на брокерське обслуговування АТ «Альфа-банк» виконує у відповідності до замовлення клієнта. Замовлення клієнта має містити розпорядження на визначених умовах виконати певну операцію з конкретними цінними паперами або іншими фінансовими інструментами в інтересах клієнта відповідно до Договору на брокерське обслуговування. Перед виконанням замовлення АТ «Альфа-банк» здійснює перевірку правильності його оформлення та встановлює права клієнта стосовно цінних паперів або інших фінансових інструментів, які є об'єктом цивільних прав за договором або замовленням, наявність грошових коштів у клієнта в розмірі, достатньому для виконання замовлення. Замовлення має містити умови, за якими клієнт бажає продати або купити певний пакет цінних паперів та/або інструментів строкового ринку відповідно [19].

Умовами виконання АТ «Альфа-банк» замовлення клієнта є:

- наявність достатньої для виконання замовлення суми грошових коштів на рахунку брокера, наданих клієнтом при здійсненні операцій щодо купівлі цінних паперів;
- наявність достатньої для виконання замовлення кількості цінних паперів на рахунку у цінних паперах у депозитарній установі при здійсненні операцій з продажу або міни цінних паперів [19].

Клієнт призначає брокера керуючим своїм рахунком у цінних паперах в депозитарній установі у встановленому законодавством порядку.

Для здійснення поставок та розрахунків за договорами купівлі-продажу, укладеними на виконання замовлень, клієнт обирає депозитарну установу. Депозитарною установою може бути АТ КБ «Приватбанк». У разі обрання іншої депозитарної установи клієнт повинен призначити брокера керуючим рахунком в цінних паперах, в іншому випадку АТ «Альфа-банк» може відмовити клієнту в укладанні договору.

Клієнт самостійно слідкує за наявністю на своїх рахунках, відкритих клієнту АТ «Альфа-банк», необхідної кількості відповідним чином заблокованих грошових коштів, цінних паперів та активів строкового ринку для виконання АТ «Альфа-банк» замовлень клієнта та виконання інших зобов'язань клієнта перед АТ «Альфа-банк», в тому числі щодо оплати винагороди брокера та відшкодування витрат, понесених АТ «Альфа-банк» в ході виконання Договору на брокерське обслуговування [19].

За послуги, що надає АТ «Альфа-банк» клієнту згідно з Договором на брокерське обслуговування, клієнт сплачує брокеру винагороду. Сума винагороди брокера визначається згідно з діючими тарифами брокера. Клієнт повинен сплатити винагороду брокеру та компенсувати брокеру усі витрати, пов'язані з виконанням Договору на брокерське обслуговування та/або разового замовлення у повному обсязі в порядку та строки, визначені регламентом [19].

Однією з основних брокерських послуг, яку надає АТ «Альфа-банк» на фондовому ринку для фізичних осіб, - це купівля ОВДП через банк.

Фізична особа не може самостійно придбати ОВДП. Для купівлі цінних паперів необхідно звернутися до посередників.

АТ «Альфа-банк», для представлення інтересів своїх клієнтів на фондовій біржі, має ліцензію на проведення брокерської діяльності (угоди на вторинному ринку) та є первинним дилером (для купівлі цінних паперів на первинному ринку).

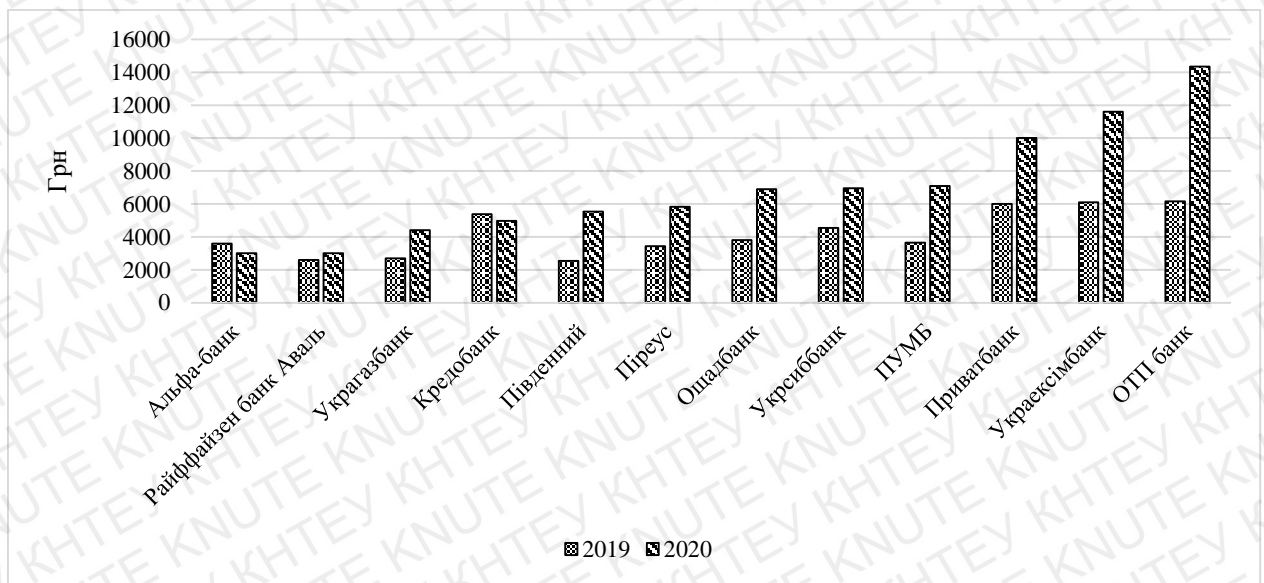
Процес отримання ОВДП через АТ «Альфа-банк» наступний:

- клієнт (інвестор) відкриває в банку рахунок у цінних паперах;
- підписує із банком договір на брокерське обслуговування;
- здійснюється підбір, придбання і зарахування ОВДП на рахунок;

- на вимогу інвестора банк-брокер може продати ОВДП на вторинному ринку. Отримані кошти надходять на рахунок клієнта [22].

Потрібно зауважити, що банки встановлюють ліміти на мінімальну суму угоди, що може становити 100 тис. грн чи 1 млн грн.

Порівняння загального розміру комісій за брокерську та депозитарну діяльність банків України у 2020 році наведена в дод. Д. Графічно загальний розмір банківських комісій за брокерську та депозитарну діяльність в банках України у 2020 р. представлений на рис. 2.8.

Рис 2.8 Динаміка загального розміру банківських комісій за брокерську та депозитарну діяльність за операціями з ОВДП в банках України у 2019-2020 р. [23]

Найбільш вигідно у 2020 році здійснювати купівлю ОВДП в Альфа банку за рахунок безкоштовного зберігання коштів. Хоча у 2019 році він займав середню цінову категорію. Друге місце посідає Райффайзен Банк Аваль внаслідок відсутності брокерської комісії, оскільки такі послуги банк не надає. Укргазбанк знаходиться на третьому місці. Кредобанк, Південний і Піреус банк порівняно з конкурентами, пропонують низьку комісію за зберігання коштів. Суми комісій середнього рівня мають Ощадбанк, Укрсиббанк і ПУМБ.

Далі проведемо аналіз діяльності АТ «Альфа-банк» як торговця цінними паперами.

АТ «Альфа-банк» здійснює угоди з цінними паперами як на біржовому, так і на позабіржовому ринку. Динаміка загального обсягу угод з цінними паперами на біржовому та позабіржовому ринку України, укладених за участю АТ «Альфа-банк» як торговця протягом 2015-2020 рр. наведена на рис. 2.9.

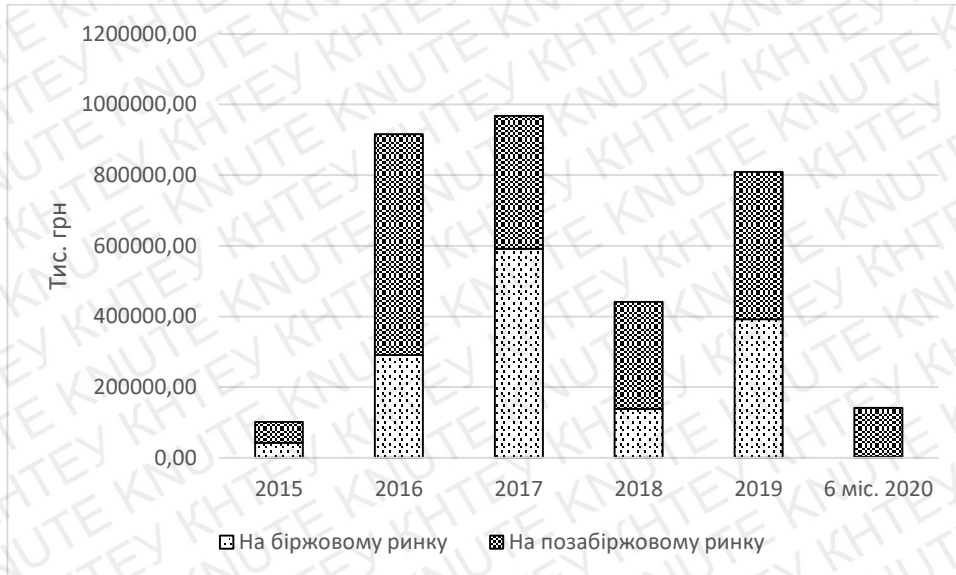

Рис. 2.9 Динаміка загального обсягу угод з цінними паперами на біржовому та позабіржовому ринку України, укладених за участю АТ «Альфа-банк» як торговця протягом 2015-2020 рр.*

* Складено автором за [20]

Як видно з рис. 2.9, найбільший обсяг угод з цінними паперами АТ «Альфа-банк» як торговець укладав протягом 2016-2017 рр. При цьому в структурі угод з цінними паперами, укладених за участю АТ «Альфа-банк» як торговця протягом 2015-2020 рр. (рис. 2.10) у 2016 році переважали угоди на позабіржовому ринку, а в 2017 році - на біржовому. У 2018 році відбулося зменшення обсягу угод з цінними паперами, укладених за участю АТ «Альфа-банк» як торговця і в структурі переважали угоди на позабіржовому ринку. Після досить суттєвого зростання таких угод у 2019 році, у 2020 році спостерігається суттєве їх зниження і практичне припинення укладання угод на біржовому ринку.

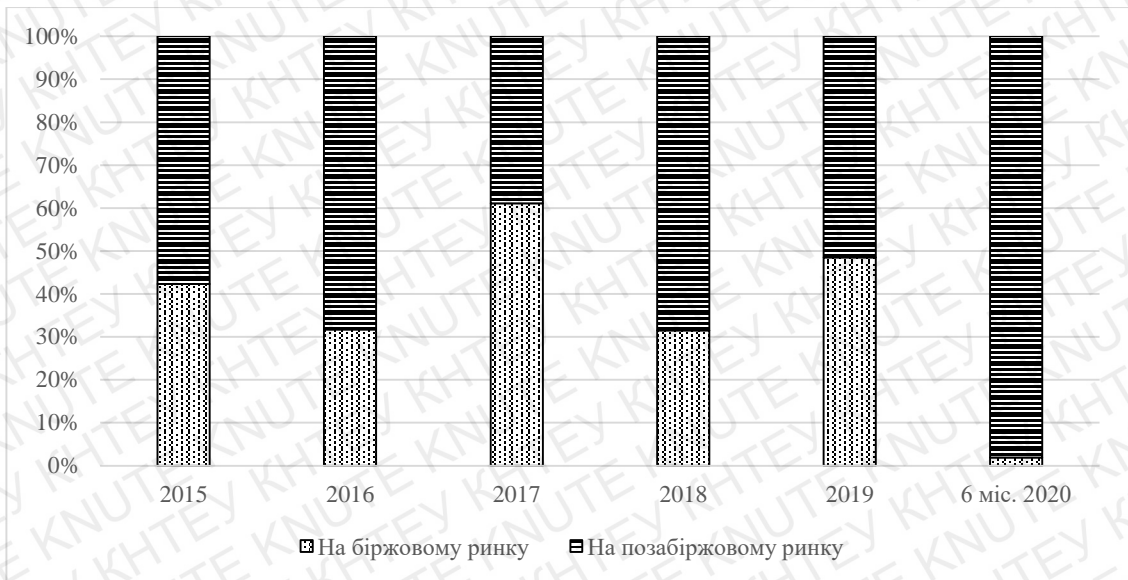

Рис. 2.10 Динаміка структури загального обсягу угод з цінними паперами на біржовому та позабіржовому ринку України, укладених за участю АТ «Альфа-банк» як торговця протягом 2015-2020 рр.*

* Складено автором за [20]

Динаміка комісійних доходів від операцій з цінними паперами та їх частки з загальному обсязі комісійних доходів АТ «Альфа-банк» протягом 2014-2020 рр. наведена на рис. 2.11.

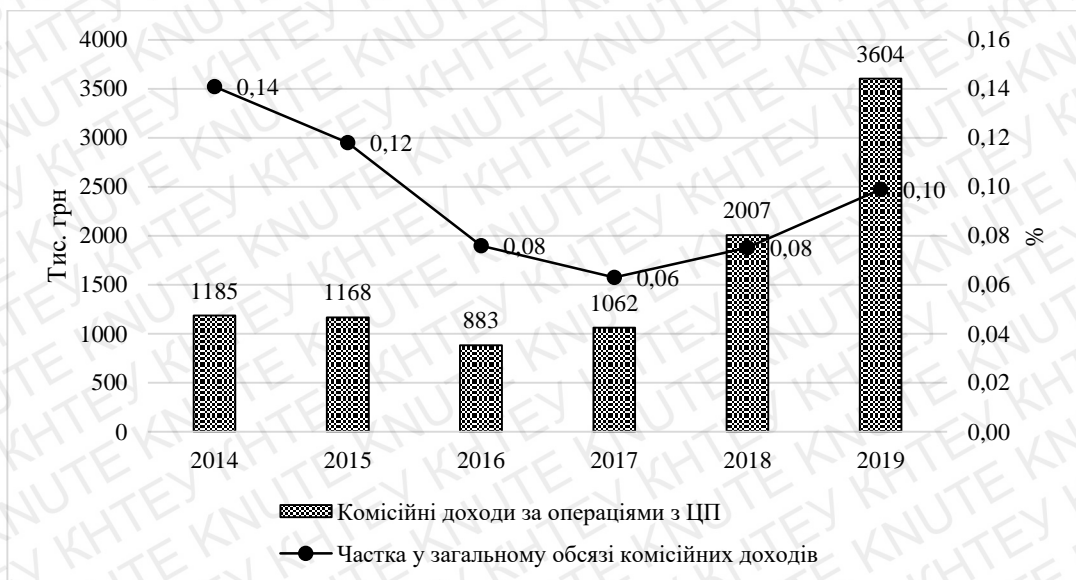

Рис. 2.11 Динаміка комісійних доходів від операцій з цінними паперами та їх частки з загальному обсязі комісійних доходів АТ «Альфа-банк» протягом 2014-2020 рр.

* Складено автором за [24-26]

Як видно з рис. 2.11 обсяг комісійних доходів від операцій з цінними паперами АТ «Альфа-банк» протягом 2014-2016 рр. дещо знижувався, з 2016 по 2019 рік постійно зростав і досяг максимального значення у 2019 році, чого не можна сказати щодо частки таких доходів у загальному обсязі комісійних доходів, яка була максимальною у 2014 році (0,14 %), а мінімальною у 2017 році (0,06 %). У 2019 році вона мала середнє значення (0,10 %) і, як бачимо, залишається на дуже низькому рівні.

Таким чином, АТ «Альфа-банк» здійснює брокерську діяльність на ринку цінних паперів на підставі чинної ліцензії НКПФР. Банк стабільно є одним з найактивніших торговців України, про що свідчить те, що він регулярно входить до топ-10 торговців на провідних фондових біржах України. Обсяги укладених угод за участю АТ «Альфа-банк» як на біржовому, так і на позабіржовому ринку є нестабільним протягом аналізованого періоду, а частка комісійних доходів від укладання операцій з цінними паперами займає мізерне місце серед всіх комісійних доходів банку.

РОЗДІЛ III

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ

3.1 Зарубіжний досвід брокерської діяльності на ринку цінних паперів та оцінювання можливостей його використання в Україні

У процесі трансформації вітчизняної економіки достатньо змінюється та набуває нових ознак ринок цінних паперів, а також економічне середовище, в якому він функціонує. У таких умовах необхідним і важливим є своєчасне виявлення актуальних проблем, їх вирішення через систему регулятивних та коригувальних заходів на всіх рівнях ринку цінних паперів [28].

У складний для України період ефективний ринок брокерських послуг міг би стати каталізатором забезпечення економічної стабільності та здійснення структурних і комплексних реформ в структурі ринку капіталу. В сучасних реаліях широкий вибір нових фінансових інструментів на фінансовому ринку, умов їх емісії (видачі), погашення й виплати доходу, різні схеми торгівлі та взаємозв'язків між суб'єктами фондового ринку повинні забезпечувати максимальну мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл і перерозподіл та ефективне використання [29].

На фоні гострої нестачі фінансових та інвестиційних ресурсів нині є необхідним підвищення ефективності та функціональних можливостей ринку цінних паперів в Україні з врахуванням досвіду його функціонування у розвинених країнах.

Найпопулярнішими моделями організації ринку цінних паперів є американська та європейська моделі, хоча останнім часом набуває поширення комплементарна модель, на чому акцентує Ю. Коваленко [31, С. 42-47]. Американська модель вважається еталоном ринку цінних паперів, де небанківські фінансові організації відіграють роль центру перерозподілу ресурсів. Необхідно зазначити, що класичною американською моделлю є

ринку цінних паперів, що сформувався в США у період дії закону Гласса-Стігала, який обмежував інвестиційну діяльність комерційних банків. Внаслідок цього відбувся прискорений розвиток небанківських фінансових установ, та з'явилися інвестиційні банки, які не займалися традиційними операціями. Проте, у 2000 році законом Грема-Ліч-Блайлі було скасовано обмеження, що надавалися законом Гласса-Стігала.

Сучасна модель американського ринку цінних паперів характеризується активною діяльністю комерційних банків у інвестиційних процесах. Дещо схожою до американської моделі є модель організації ринку цінних паперів в Японії, адже вона створена на основі американського законодавства (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Регулювання діяльності інвестиційних посередників на фінансовому ринку зарубіжних країн

Ознаки	США	Європейський союз	Японія
Структура регулювання РЦП	Три законодавчі рівні: 1. Федеральні закони та директиви, Комісія з цінних паперів та бірж США (SEC); 2. Закони штатів та органи регулювання РЦП штату; 3. Саморегулювальні організації (NYSE, NASDAQ, FINRA та ін.)	В ЄС немає універсального органу нагляду за діяльністю учасників РЦП. Універсальний закон, що регулює діяльність на РЦП усіх країн-членів - MiFID (Market in Financial Instruments Directive) або Директива щодо ринку фінансових інструментів ЄС.	Трирівнева структура регулювання РЦП: 1 рівень - Закон про ЦП та фондові біржі (визначає порядок, види та обмеження щодо діяльності суб'єктів на РЦП Японії) 2 рівень - Агенство фінансових послуг (FSA); Комісія з ЦП та фондових бірж; 3 рівень - СРО (у якості СРО виступають як фондові біржі, так і незалежні організації)
Повноваження регулюючих органів	SEC - захист прав інвесторів та системна ефективність РЦП; нагляд за органами регулювання нижчого рівня, а також за СРО. Органи регулювання штатів - забезпечення виконання директив SEC та утримання порядку на	У кожній країні наглядом за діяльністю учасників РЦП займається окремий орган, а функції СРО обмежені і зводяться лише до надання доступу до торгівлі на біржі та забезпечення чесної торгівлі.	Агенство фінансових послуг (FSA) - повний контроль за фінансовою системою країни (включно з банками); Комісія з ЦП та фондових бірж - безпосередньо здійснює нагляд за

Закінчення табл. 3.1

	місяцях; ініціюють кримінальне провадження та застосовують санкції; СРО - визначають правила та свої власні обмеження, що повинні затверджуватися у SEC, а також здійснюють нагляд за їх виконанням для своїх членів	Функції виконують виключно комісії з ЦП чи аналогічні органи країн-членів	нагляду учасниками РЦП, за чесністю проведення інвестиційними компаніями своєї діяльності, а також розслідування можливих порушень законодавства про РЦП. СРО мають право створювати власні обмеження, нагляд та накладати санкції у випадку їх порушення
Основні інвестиційні посередники	Брокери Дилери Фондові біржі	Інвестиційні компанії Багатофункціональні торгівельні майданчики Фондові біржі	Брокери Дилери Фондові біржі
Законодавчі вимоги до інвестиційних посередників	Брокери та дилери - відповідність: умовам щодо надійності їх репутації; організаційним вимогам, що зосереджуються на їх потенційній можливості вести бізнес; бухгалтерським та адмін. стандартам США; мінімальним вимогам щодо наявного капіталу. Фондові біржі - повинна довести: здатність забезпечення дисципліни та стимулювання проведення справедливих та прозорих трансакцій; наявність механізму виявлення шахрайства та їх попередження; відповідність вимогам щодо захисту прав інвесторів	Відповідність: - організаційним вимогам; - вимогам щодо мінімального обсягу капіталу, яким повинна володіти інвестиційна фірма в залежності від сфери діяльності; - працівники достатньо освічені; - фондові біржі повинні довести, що здатні виявляти та повідомляти комісію з ЦП про можливі порушення	Відповідність: - вимогам щодо розкриття інформації для потенційного інвестора, що базуються на принципах, подібних до тих, які застосовуються в США; - вимогам щодо мінімального обсягу наявного в них капіталу для того, щоб мати можливість проводити операції; - організаційним вимогам

Регуляторними вимогами до діяльності брокерів та дилерів у США встановлюється відповідність: умовам щодо надійності їх репутації; організаційним вимогам, що зосереджуються на їх потенційній можливості

вести бізнес; бухгалтерським та адміністративним стандартам США; мінімальним вимогам щодо наявного капіталу.

В європейській моделі ринку цінних паперів основна роль у перерозподілі фінансових потоків належить банківській системі. Ця модель сформувалась еволюційно, адже саме в Європі зародились перші банки, тому цілком зрозуміло, що вони і стали центром перерозподілу фінансових ресурсів. В сучасних економіках Європи комерційні банки мають достатній рівень капіталізації для забезпечення активізації розвитку інвестиційного процесу. І хоч в останні роки спостерігається зростання ролі небанківських фінансових організацій у ЄС, проте відмінності між американською та європейською моделлю залишаються значними [32, С. 216].

До кінця 2007 р. основним документом, що визначав загальні принципи функціонування ринку цінних паперів ЄС, була Директива Ради ЄС від 10 травня 1993 р. № 93/22/ЄЕС «Про надання послуг на ринку цінних паперів» (Investment Services Directive, ISD).

У листопаді 2007 р. набула чинності нова Директива ЄС від 21 квітня 2004 р. № 2004/39/ЄС «Про ринки фінансових інструментів» (MiFID), що змінює деякі директиви ЄС, а також скасовує дію ISD, одночасно включаючи в себе ряд її положень. Даною Директивою (ст. 4) закріплюються ключові поняття ринку цінних паперів ЄС: «(передаються) цінні папери», включаючи акції та депозитарні розписки на акції; облігації та інші боргові цінні папери, у тому числі депозитарні розписки на облігації; інші цінні папери, дають право на придбання або продаж цінних паперів. Поняття «інструменти грошового ринку» включають в себе короткострокові (до 1 року) фінансові інструменти, такі як казначейські векселі, депозитні сертифікати, комерційні папери, інші платіжні інструменти. Введене Директивою поняття «фінансовий інструмент» включає в себе не тільки цінні папери та інструменти грошового ринку, але й інструменти інститутів колективного інвестування, розрахункові та поставні похідні фінансові інструменти (опціони, ф'ючерси, СВОП, форварди) з різними базовими активами [33, С. 86-87]. Узагальнено «фінансові

інструменти є різноманітними фінансовими документами, що обертаються на ринку і мають грошову вартість» [34, С. 85].

Відповідно до законодавства ЄС брокери та інші професійні учасники на ринку фінансових інструментів повинні відповідати:

- організаційним вимогам;
- вимогам щодо мінімального обсягу капіталу, яким повинна володіти інвестиційна фірма в залежності від сфери діяльності;
- працівники достатньо освічені;
- фондові біржі повинні довести, що здатні виявляти та повідомляти комісію з ЦП про можливі порушення [30].

Проаналізувавши зарубіжний досвід регулювання ринку цінних паперів важко сказати яка модель управління підходить нашій країні найбільше. Адже ринки цінних паперів дуже вразливі до дії суб'єктивних чинників, які притаманні економічним відносинам. На нашу думку, негативними є як надмірне саморегулювання ринку цінних паперів (свідченням цього є фінансова криза 1929-1933 рр.), так і жорстке державне регулювання ринку цінних паперів (доказом цього є економічна криза 1973-1974 рр.). Ми вважаємо, що модель регулювання ринку цінних паперів повинна бути змішаною - поєднувати як елементи державного регулювання ринку цінних паперів, так і елементи саморегулювання, але при цьому має бути вироблений такий механізм управління ринку цінних паперів, який би їх збалансовував [30].

3.2 Шляхи удосконалення діяльності брокерських компаній на ринку цінних паперів України

Критично важливими умовами успішного розвитку фінансових брокерів на ринку цінних паперів є:

- високі стандарти фінансової прозорості, що забезпечуються якісною бухгалтерською звітністю та ефективністю нагляду за її надійністю;

- спрямованість законодавства та регулювання на пріоритетний захист прав кредиторів при банкрутстві, ліквідації підприємства;
- забезпечення умов дотримання контрактів [25].

Проблема вітчизняного фінансового ринку в тому, що існують, за оцінкою, тільки кілька брокерів, масштаби і структура діяльності яких (перш за все, на первинному ринку цінних паперів, в корпоративному фінансуванні та обслуговуванні дрібних клієнтів) дозволяють говорити про них як про сформовані інвестиційні банки.

За експертною оцінкою, типова (для українського ринку) брокерська компанія має наступні характеристики:

- а) це дуже невеликий фінансовий інститут, що має незначний власний капітал (до 0.5-1 млн. дол.);
- б) часто існує в складі фінансово-торговельної або промислової групи, виконуючи для неї ряд функцій з управління грошовими потоками;
- в) не має розвиненої клієнтської бази (звичайним є управління грошовими коштами материнської компанії, число клієнтів незначне);
- г) переважно розвинений трейдинг, спекулятивна функція, операції, пов'язані з корпоративним фінансуванням, виконуються найчастіше для вузької групи довірених клієнтів, спектр клієнтських послуг обмежений;
- д) найчастіше брокери можуть бути штучно збиткові, не розглядаються материнською компанією і її засновниками в якості окремого комерційного проекту, максимізація прибутку відбувається в рамках всієї фінансово-торговельної або промислової групи. Крім того, оскільки бізнес не диверсифікований, то комісійні за брокерські операції не в змозі генерувати грошові потоки і прибуток, достатні для розвитку компанії;
- е) значна частина обороту проходить по офшорним рахунками, що пов'язано як з порядком організації ринку і розрахунків в РТС, так і з економічними інтересами власників компанії;
- ж) структура бізнесу найбільших брокерів орієнтована на обслуговування іноземних інвесторів. Обмежені можливості обслуговування

масової роздрібної клієнтури.

Незначні обсяги заощаджень суб'єктів господарювання і населення в Україні є перешкодою для розвитку фінансового брокерства. Для подолання цієї перешкоди потрібно досягти стабільно високого рівня середньодушового доходу. Щоб цього досягти потрібно вжити заходів щодо забезпечення прибутковості діяльності суб'єктів господарювання та підвищення життєвого рівня населення, зробивши акцент на вдосконалення державного законодавства щодо питань регулювання діяльності фінансових брокерів.

Рис.3.1. Проблеми фінансового брокерства в Україні

*складено автором

Найбільша проблема - це нерозвиненість вітчизняного ринку цінних паперів, саме цей сегмент не дозволяє державі розвиватися в потрібному напрямку. Недостатню кількість активів зазнає фондова біржа України, тому втрачає певну частину повноважень на світовій арені. Негативна вітчизняна динаміка в сфері інвестування тягне за собою застійні процеси, які впливають безпосереднім чином на індикатори біржової торгівлі.

На сьогоднішній день більшість угод, які укладаються на фондовому ринку мають своїм предметом похідний фінансовий інструмент, в правовому значенні який потрібно розглядати як похідний цінний папір. Чинне законодавство не дає точного визначення поняттю похідний цінний папір, відповідно необхідно внести в Цивільний кодекс України норму, яка б розкривала дане поняття.

Здійснення брокерської діяльності на ринку цінних паперів супроводжується значною кількістю ризиків, реалізація яких може призвести

до часткової або повної втрати грошових коштів клієнта, у тому числі за рахунок зниження вартості цінних паперів та/або інших фінансових інструментів.

До фінансових ризиків, що пов'язані зі здійсненням операцій на фондовому ринку, зокрема, відносяться:

- **ринковий ризик** - це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют. Цей ризик впливає з маркетмейкерства, дилінгу, прийняття позицій з боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних фінансових інструментів (деривативів).

До ринкових ризиків відносяться:

- ✓ **ціновий ризик** - наявний або потенційний ризик повної або часткової втрати грошових коштів, цінних паперів та/або інших фінансових інструментів через зміну вартості фінансового інструмента внаслідок коливання ринкових цін;
- ✓ **валютний ризик** - наявний або потенційний ризик повної або часткової втрати грошових коштів, цінних паперів та/або інших фінансових інструментів через зміну вартості фінансового інструмента внаслідок зміни курсу однієї іноземної валюти стосовно іншої, у тому числі національної валюти, а також цін на банківські метали;
- ✓ **процентний ризик (ризик зміни процентної ставки)** - наявний або потенційний ризик повної або часткової втрати грошових коштів, цінних паперів та/або інших фінансових інструментів через зміну вартості фінансового інструмента внаслідок несприятливих змін ринкових відсоткових ставок.
- **кредитний ризик** - наявний або потенційний ризик негативної зміни вартості активів (портфеля активів) клієнта внаслідок неспроможності емітентів (контрагентів) виконувати свої зобов'язання, зокрема, з виплати відсотків та основної суми боргу у відповідності до строків та умов фінансової

угоди (проспекту емісії/умов випуску, у тому числі параметрів боргового інструменту зазначених на ньому). Аналізуючи кредитний ризик емітента (контрагента), необхідно оцінити імовірність дефолту емітента (контрагента); суму, що піддається ризику; величину можливих втрат при настанні несприятливої події. Кредитний ризик щодо державних цінних паперів також передбачає ризик держави, який виникає через особливості економіки, соціального ладу та політичного устрою держави позичальника.

- ризик ліквідності - наявний або потенційний ризик негативної зміни вартості активів (портфеля активів) клієнта через неможливість купівлі або продажу активів у визначеній кількості за середньоринковою ціною за короткий термін. До ризиків ліквідності відносяться:

- ✓ *ризик ринкової ліквідності* - наявний або потенційний ризик повної або часткової втрати активів через неможливість купівлі або продажу активів у потрібній кількості за достатньо короткий період часу в силу погіршення ринкової кон'юнктури;
- ✓ *ризик балансової ліквідності* - наявний або потенційний ризик виникнення дефіциту грошових коштів або інших високоліквідних активів для виконання зобов'язань перед інвесторами/контрагентами [35].

Здійснення операцій на строковому ринку та операцій з маржинальної торгівлі пов'язане з підвищеним рівнем фінансових ризиків, що зумовлено такими особливостями:

- у випадку, якщо на фондовому ринку чи на строковому ринку виникла ситуація, яка є несприятливою для маржинальної позиції клієнта або позиції клієнта на строковому ринку, існує імовірність втрати у короткий термін значної частини активів, що використовуються як забезпечення для договорів в рамках операцій з маржинальної торгівлі або як гарантійне забезпечення на строковому ринку;
- за умов несприятливого для клієнта коливання цін на цінні папери для підтримки відкритих маржинальних позицій брокер може вимагати

довнесення у короткий термін додаткових грошових коштів або цінних паперів в розмірі, який необхідний для підтримки відкритих позицій (це може бути значна сума). Якщо клієнт не зможе внести необхідні грошові кошти або цінні папери у встановлений термін, такі позиції можуть бути закриті зі збитком для клієнта. У такому випадку всі витрати має прийняти на себе клієнт;

- внаслідок умов, які виникають на ринку, може виникнути ситуація, яка унеможливує закриття відкритої позиції клієнта. Це можливо, наприклад, якщо при швидкій зміні цін торги на фондовій біржі призупинені або обмежені;
- неплатоспроможність брокера (недостатність суми гарантійного забезпечення) може спричинити закриття позиції клієнта;
- стоп-замовлення, яке спрямоване на обмеження збитків, необов'язково обмежить втрати клієнта до рівня, який припускав клієнт, оскільки імовірна ситуація, коли виконати таке замовлення за вказаною ціною неможливо [35].

До нефінансових ризиків, що пов'язані зі здійсненням операцій на фондовому ринку України, зокрема, відносяться:

- юридичний ризик - наявний або потенційний ризик, який виникає через порушення або недотримання вимог законів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, а також через можливість двозначного їх тлумачення;
- правовий ризик - наявність або потенційний ризик повної або часткової втрати активів внаслідок запровадження несприятливих для клієнта законодавчих змін, у тому числі до податкового законодавства, або внаслідок відсутності регуляторних нормативно-правових актів щодо фондового ринку або окремих його секторів;
- операційно-технологічний ризик - потенційний ризик, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів оброблення

інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи [35].

Крім того, при здійсненні операцій на фондовому ринку існують технічні ризики, що можуть бути пов'язані з виникненням проблем у роботі інформаційних, комунікаційних, електронних та інших систем, а також з порушенням рекомендацій з використання прав доступу до торгової платформи (логіну та пароллю). Клієнт приймає на себе ризики фінансових втрат, що можуть виникнути внаслідок збоїв в апаратних засобах, програмному забезпеченні та внаслідок неякісного зв'язку зі сторони клієнта та/або третіх осіб щодо яких брокер не має можливості контролю (розрахункові банки, біржі, депозитарні установи, депозитарії, тощо).

При здійсненні професійної діяльності на фондовому ринку - діяльності з торгівлі цінними паперами в інтересах клієнта потенційно може виникнути конфлікт інтересів (наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень) з одного боку брокера, а саме його фахівців, посадових осіб, власників та/або пов'язаних з ними осіб та з іншого боку інтересів клієнта, якщо дії або бездіяльність брокера можуть призвести до несприятливих наслідків для клієнта. У випадку коли брокер діє одночасно в інтересах двох або більше клієнтів також потенційно може виникнути конфлікт інтересів таких клієнтів, якщо виконання доручень одного клієнта може нанести шкоду майновим або немайновим інтересам іншого (інших) клієнтів [35].

До джерел потенційного конфлікту інтересів можна віднести наступні:

- здійснення брокером одночасно операцій в інтересах клієнта та у власних інтересах або в інтересах різних клієнтів з ідентичними ЦП або іншими фінансовими інструментами;
- надання фінансових послуг або здійснення дилерських операцій з пов'язаною особою брокера;

- виконання торговцем доручень клієнта з купівлі, продажу або міні таких самих цінних паперів, які знаходяться у власності торговця цінними паперами або його пов'язаних осіб [35].

Для запобігання виникненню конфлікту інтересів брокер відповідно до законодавства та внутрішніх документів вживає таких заходів:

- у першу чергу виконує операції з ЦП або іншими фінансовими інструментами за договорами та разовими замовленнями клієнтів у порядку їх надходження, якщо інше не передбачено договором або замовленням, а потім операції за власний рахунок з такими самими ЦП або іншими фінансовими інструментами;

- у разі наявності у брокера зацікавленості, яка перешкоджає йому виконати договір та/або разове замовлення клієнта на найвигідніших для нього умовах, брокер негайно повідомляє про це клієнта з подальшим письмовим підтвердженням клієнта про отримання такого повідомлення засобами зв'язку, визначеними договором;

- посадова особа брокера, що є пов'язаною особою стосовно клієнта (потенційного клієнта), не приймає самостійно рішення про встановлення ділових відносин або проведення операцій за участю такого клієнта; у разі прийняття брокером рішення про обслуговування пов'язаної особи, умови надання послуг не відрізняються від звичайних;

- брокер забезпечує захист інформації та вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому доступу та використанню інформації з обмеженим доступом [35].

При отриманні брокером від клієнта замовлення на купівлю або продаж певних ЦП, якщо такі ЦП знаходяться у власності брокера або він зацікавлений у їх придбанні, брокер повідомляє про це клієнта. У разі надання згоди клієнтом купити ЦП безпосередньо у брокера або продати їх йому, торговець укладає з клієнтом дилерський договір, а Клієнт анулює разове замовлення [35].

Не зважаючи на всі фінансові та нефінансові ризики діяльність брокерів

на ринку цінних паперів України продовжує розвиватись.

Важливим і перспективним напрямом розвитку фінансових посередницьких послуг є також повномасштабне застосування і надання доступу до торгівлі деривативами або похідними фінансовими інструментами вітчизняних та міжнародних біржових платформ.

Удосконалення брокерської діяльності та їх інтеграція на вітчизняному фінансовому ринку повинні повністю слідувати глобальним тенденціям і включати:

- універсалізацію всіх брокерських послуг;
- концентрацію брокерських послуг у великих компаніях;
- посилення конкурентної боротьби брокерської діяльності на ринку клієнтських послуг;
- вертикальну структурування брокерської діяльності;
- інтеграцію у світовий ринок брокерських послуг;
- удосконалення регулятивної бази та уніфікацію умов функціонування брокерських установ до світових вимог.

Необхідними умовами зазначених напрямів є:

- стабільне економічне зростання;
- комплексний, інтегральний підхід до формування прозорого і конкурентного фінансового ринку в Україні;
- забезпечення прозорих умов та захист інвесторів на фінансовому ринку;
- удосконалення системи законодавчого регулювання фінансового посередництва в Україні.
- удосконалення діяльності регуляторів та підвищення ефективності державного нагляду у сфері ринків фінансових послуг;
- захист інтересів споживачів фінансових послуг і відновлення довіри до фінансових посередників.

Безперечно, для вирішення або послаблення гостроти вищезазначених проблем слід особливо зосередити увагу на розвитку сучасної й конкурентоспроможної інфраструктури національних фінансових інституцій.

Отже, слід підвищити прозорість операцій на фінансовому ринку для

зменшення шахрайства та виведення доходів брокерських компаній з тіні. Для реалізації даного завдання необхідно, крім створення Центрального депозитарію, вжити заходів для скорочення обсягу операцій на нерегульованому ринку, скоротити час оплати операцій з цінними паперами, створити повну інформаційну базу з основних індикаторів фондового ринку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Результати дослідження брокерської діяльності на ринку цінних паперів дають змогу зробити наступні висновки.

1. Брокерська діяльність на ринку цінних паперів - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема на підставі договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи.

2. Призначенням фінансових брокерів є сприяння руху інвестиційних ресурсів у формі фінансових активів від тих суб'єктів, які мають тимчасово вільні фінансові ресурси і бажають їх максимально ефективно інвестувати, до тих, хто має потребу в залученні цих ресурсів на максимально вигідних для них умовах. З огляду на важливість діяльності фінансових брокерів в економічній літературі прийнято групування їх функцій на макро- та мікрорівні.

3. Розвиток фінансового брокерства в Україні ще не набув достатніх масштабів, проте їх все більше й більше з'являється на фінансовому ринку.

4. Динаміка обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП України у 2015 - 2019 роках показує, що у 2015 році цей обсяг перевищував ВВП України, але з наступного року їх обсяги зменшувалися. Різко співвідношення обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП змінилося з 2016 року, що обумовлюється тим, що з 2017 року депозитні сертифікати Національного Банку України не враховуються у розрахунках обсягу торгів.

5. Серед фінансових інструментів на ринку цінних паперів, найбільший обсяг торгів, останні три роки, припадав на операції з ОВДП. У 2019 році обсяг торгів ОВДП становив - 80,98%.

6. В структурі торгів на ринку цінних паперів України у розрізі видів ринків у 2015 – 2016 роках була суттєва перевага торгів на позабіржовому ринку, проте з 2017 року їх частка знизилась до 60,82 % від загального обсягу торгів на ринку цінних паперів у 2019 році.

7. На ринку цінних паперів станом на 31.12.2019 р. ліцензії на

провадження діяльності з торгівлі цінними паперами мали 221 юридичні особи, в т.ч. 214 на здійснення брокерської діяльності.

8. АТ «Альфа-банк» є одним з провідних гравців на ринку цінних паперів України з початку свого заснування. Банк має необхідні ліцензії на здійснення брокерської та дилерської діяльності. Предметом Договору на брокерське обслуговування є надання АТ «Альфа-банк» (брокер) клієнту послуг комісіонера щодо операцій з цінними паперами або іншими фінансовими інструментами та інших послуг, не заборонених чинним законодавством України.

9. Порівняння загального розміру комісій за брокерську та депозитарну діяльність банків України у 2020 році показало, що найбільш вигідно у 2020 році здійснювати купівлю ОВДП в Альфа банку за рахунок безкоштовного зберігання коштів. Хоча у 2019 році він займав середню цінову категорію.

10. АТ «Альфа-банк» здійснює угоди з цінними паперами як на біржовому, так і на позабіржовому ринку. При цьому частка комісійних доходів від укладання операцій з цінними паперами займає мізерне місце серед всіх комісійних доходів банку.

11. Найпопулярнішими моделями організації ринку цінних паперів є американська та європейська моделі, хоча останнім часом набуває поширення комплементарна модель. Регуляторними вимогами до діяльності брокерів та дилерів у США встановлюється відповідність: умовам щодо надійності їх репутації; організаційним вимогам, що зосереджуються на їх потенційній можливості вести бізнес; бухгалтерським та адміністративним стандартам США; мінімальним вимогам щодо наявного капіталу.

12. Відповідно до законодавства ЄС брокери та інші професійні учасники на ринку фінансових інструментів повинні відповідати: організаційним вимогам; вимогам щодо мінімального обсягу капіталу, яким повинна володіти інвестиційна фірма в залежності від сфери діяльності; працівники достатньо освічені; фондові біржі повинні довести, що здатні виявляти та повідомляти комісію з ЦП про можливі порушення.

13. Критично важливими умовами успішного розвитку фінансових

брокерів на ринку цінних паперів є:

- високі стандарти фінансової прозорості, що забезпечуються якісною бухгалтерською звітністю та ефективністю нагляду за її надійністю;
- спрямованість законодавства та регулювання на пріоритетний захист прав кредиторів при банкрутстві, ліквідації підприємства;
- забезпечення умов дотримання контрактів [25].

14. Удосконалення брокерської діяльності та їх інтеграція на вітчизняному фінансовому ринку повинні повністю слідувати глобальним тенденціям і включати:

- універсалізацію всіх брокерських послуг;
- концентрацію брокерських послуг у великих компаніях;
- посилення конкурентної боротьби брокерської діяльності на ринку клієнтських послуг;
- вертикальну структурування брокерської діяльності;
- інтеграцію у світовий ринок брокерських послуг;
- удосконалення регулятивної бази та уніфікацію умов функціонування брокерських установ до світових вимог.

15. Необхідними умовами зазначених напрямів є:

- стабільне економічне зростання;
- комплексний, інтегральний підхід до формування прозорого і конкурентного фінансового ринку в Україні;
- забезпечення прозорих умов та захист інвесторів на фінансовому ринку;
- удосконалення системи законодавчого регулювання фінансового посередництва в Україні.
- удосконалення діяльності регуляторів та підвищення ефективності державного нагляду у сфері ринків фінансових послуг;
- захист інтересів споживачів фінансових послуг і відновлення довіри до фінансових посередників.

Запропоновані заходи дозволять підвищити ефективність брокерської діяльності на ринку цінних паперів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніколаєва А. М. Розвиток брокерської та дилерської діяльності на фондовому ринку України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип. 7(1). С. 85-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7%281%29_17
2. Реєстр торговців цінними паперами. *Офіційний сайт НКЦПФР*. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/register/litsenzuvannia-ta-reestratsiia/traders/>
3. Орленко Б. М. Брокерство та дилерство на ринку цінних паперів в Україні та США: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 33(1). С. 172-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33%281%29__44
4. Шишка Ю.А. Брокерська діяльність на ринку цінних паперів. *Стратегічні орієнтири*. 2018. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3256>
5. Баласанов П. А. Стратегічний аналіз діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів України на основі технології SWOT–аналізу. *Управління розвитком*. 2013. № 18. С. 21-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_18_8
6. Безбородова Т. В., Теряник О. А. Сучасні моделі регулювання фінансових ринків. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2015. Вип. 3. С. 68-74.
7. Ільчук В. П., Гавриленко Н. І. Ринок ІРО: монографія. Чернігів : Брагинець О. В., 2016. 226 с.
8. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80_2.
9. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
10. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 19.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>
11. Вовчак О. Крентовська Л. Фінансове посередництво: економічна

сутність і класифікація. *Вісник Національного банку України*. 2012. №8. С. 4-10

12. Словарь инвестора. *Финансовые инвестиции - образовательный центр*. URL: <https://allfi.biz/glossary/eng/F/finance-broker.php>

13. Ольховик Л. А., Райчева Д. В. Види брокерської діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2017. Вип. 44(1). С. 97-100. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

14. Могилевська О. Ю., Резнік Н. П., Могилевський Ю. В. Біржовий ринок: навч. посіб. Київ : Вид-во КиМУ, 2016. 249 с.

15. Господарський кодекс Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV, зі змінами та доповненнями URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

16. Кутузова М. М. Фондовий ринок України в умовах нестабільності світового фінансового середовища: монографія Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 239 с.

17. Петрик Є. О. Практичні аспекти розкриття інформації на фондовому ринку України. Київ : Емкон, 2016. 152 с.

18. Річний Звіт НКЦПФР за 2019 рік. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/zvit-2019_web.pdf

19. Офіційний сайт АТ «Альфа-банк». URL: <https://alfabank.ua>

20. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (АРІФРУ). URL: <https://smida.gov.ua/db/prof/23494714>

21. Тарифи на послуги з цінними паперами АТ «Альфа банк». URL: https://alfabank.ua/tsennye_bumagi/operatsii-z-tsinnimi-paperami

22. Процес купівлі ОВДП. АТ «Альфа-банк». URL: <https://alfabank.ua/upload/OVGZ-ru-2020.pdf>

23. Процедура купівлі ОВДП для фізичних осіб 2020. Finsee. URL: <https://finsee.com/%D0%BA%D1%83%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%8F-%D0%BE%D0%B2%D0%B4%D0%BF/>

24. Річна фінансова звітність АТ «Альфа-банк» за 2015 рік. URL: <https://alfabank.ua/investor-relations>
25. Річна фінансова звітність АТ «Альфа-банк» за 2017 рік. URL: <https://alfabank.ua/investor-relations>
26. Річна фінансова звітність АТ «Альфа-банк» за 2019 рік. URL: <https://alfabank.ua/investor-relations>
27. Правила (умови) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами: затв. Рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 2.12.2006 № 1449 (у редакції рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 15.11.2011 № 1638). URL:
28. Леось О. Ю. Регулювання фондового ринку: зарубіжний досвід організації депозитарного обліку цінних паперів. *Економіка та держава*. 2012. № 5. С. 90-93.
29. Озерчук О.В. Окремі аспекти брокерської діяльності на фінансовому ринку України. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 52-58
30. Біловус Т. В. Дослідження моделей регулювання ринків цінних паперів. *Економіка і організація управління*. 2017. Вип. 2. С. 132-140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eiou_2017_2_15
31. Коваленко Ю. М. Формування комплементарної моделі фінансового сектору економіки. *Вісник НБУ*. 2012. № 7. С. 42-47
32. Куцик П. О. Державне регулювання інвестиційного процесу в умовах функціонування ринку цінних паперів: монографія Львів: В-во «Растр-7». 2014. 296 с.
33. Городніченко Ю. В. Зарубіжний досвід нагляду та контролю за фондовим ринком та можливість використання його для України. *Молодий вчений*. 2014. № 8. С. 86-90.
34. Коваленко Ю. М. Фінансові інструменти в сучасному вимірі. *Науковий вісник: Зб. наук. пр. Ірпінь: НУДПСУ, 2010. Вип. 2 (49). С. 84-90.*

35. Регламент обслуговування на ринку цінних паперів та фінансових інструментів ТОВ «Фрідом Фінанс Україна». (Редакція від 23.12.2019 р.)
Офіційний сайт ТОВ «Фрідом Фінанс Україна». URL:
https://ffin.ua/uploads/document/20191223160237_47645.pdf

36. Порядок та умови провадження торговцем цінними паперами брокерської діяльності за договорами на брокерське обслуговування з подальшим врегулюванням зобов'язань клієнта, затв. Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 06.11.2012 р. № 1584. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2000-12>

37. Посібник користувача до Спільної позиції Ради 2008/944/СЗБП про визначення спільних правил контролю за експортом товарів і технологій військового призначення Європейський Союз; Міжнародний документ від 20.07.2015

38. Вилкова Т. К. Брокерская деятельность на рынке ценных бумаг. М.: КноРус, 2016. 542 с.

39. Котельникова А. И. Инсайдерские сделки на рынке ценных бумаг М.: LAP Lambert Academic Publishing, 2017. 100 с.

40. Куцик П. О. Державне регулювання інвестиційного процесу в умовах функціонування ринку цінних паперів : монографія. /ред. П. О. Куцик. Львів: Растр-7, 2014. 295 с.

41. Мацелюх Н. Н. Місце фінансового посередництва у процесах ціноутворення на ринку цінних паперів. *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 334-339

**Трактування поняття «брокерська діяльність» в законодавчо-
нормативних актах України та ЄС**

Визначення терміна	Джерело
Брокерська діяльність - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи	Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР [8]
Брокерська діяльність - укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема на підставі договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи	Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV [9]
Брокерська діяльність - це діяльність інвестиційної фірми з укладення деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів за рахунок та від імені клієнтів або за рахунок клієнтів, але від свого імені гарантії	Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 19.06.2020 р. [10]
Брокерська діяльність — укладення торговцем цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи.	Про затвердження Правил (умов) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами: Держкомісціннихпаперів; Рішення, Правила, Умови від 12.12.2006 № 1449 [27]
Брокерська діяльність - це діяльність фізичних та юридичних осіб: - які ведуть переговори або організують транзакції, що можуть включати передачу товарів, внесених до Спільного військового списку ЄС, з однієї третьої країни до будь-якої іншої третьої країни; або- які купують, продають або організують передачу таких товарів, що є їхньою власністю, з однієї третьої країни до будь-якої іншої третьої країни	Посібник користувача до Спільної позиції Ради 2008/944/СЗБП про визначення спільних правил контролю за експортом товарів і технологій військового призначення Європейський Союз; Міжнародний документ від 20.07.2015 [37]

* Складено автором за [8-10, 27, 37]

Трактування поняття «брокерська діяльність» в науковій літературі*

Автор, джерело	Визначення
Т. Вілкова [38]	Проведення цивільно-правових операцій з цінними паперами в особі повіреного особи або комісіонера, який діє на підставі укладеного договору доручення або комісії, або ж за основу взята довіреність на вчинення даних угод
В. Ільчук [7]	Діяльність з проведення цивільно-правових операцій з цінними паперами та / або з укладання договорів, які є похідними фінансовими інструментами, за дорученням клієнта від імені та за рахунок клієнта, в тому числі емітента емісійних цінних паперів при їх розміщенні або від свого імені і за рахунок клієнта на підставі відплатних договорів з клієнтом
А. Котельникова [39]	Професійна діяльність по здійсненню операцій від імені клієнта на товарній біржі, або ж на ринку, що торгує цінними паперам
П. Куцик [40]	Професійна діяльність, здійснювана за рахунок і за дорученням певної особи (клієнта), яка може полягати: в сприянні укладенню угод між клієнтом і третіми особами (посередництво).
Н. Мацелюх [41]	Вчиненні для клієнта інших юридичних або фактичних дій в певній сфері підприємницької діяльності
О. Могилевська [14]	Діяльність по здійсненню цивільно-правових угод з цінними паперами та (або) з укладання договорів, які є похідними фінансовими інструментами, за дорученням клієнта, від імені та за рахунок клієнта (в тому числі емітента емісійних цінних паперів при їх розміщенні) або від свого імені і за рахунок клієнта на підставі відплатних договорів з клієнтом.

* Складено автором [7-14, 38, 41]

Динаміка обсягів торгів на організаторах торгівлі в Україні у 2015-2019 роках [18]

Найменування організаторів торгівлі	2015		2016		2017		2018		2019	
	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %
Перспектива	220332,17	76,98%	136057,62	57,80%	127410,01	61,91%	127325	48,81%	186363,24	61,13%
ПФТС	53181,8	18,58%	93719,2	39,81%	64337,74	31,26%	112518,17	43,13%	114672,71	37,61%
УБ	6692,36	2,34%	3531,2	1,50%	13412,22	6,52%	20987,86	8,05%	3840,19	1,26%
КМФБ	3565,31	1,25%	1743,32	0,74%	81,75	0,04%	-	-	-	-
Універсальна	591,29	0,21%	252,09	0,11%	399,2	0,19%	-	-	-	-
ССФБ	1413,39	0,49%	59,09	0,03%	-	-	-	-	-	-
УМВБ	118,67	0,04%	21,71	0,01%	-	-	34,95	0,01%	4,36	0,00%
УФБ	301,98	0,11%	18,93	0,01%	1,16	0,00%	-	-	-	-
ІННЕКС	5,09	0,00%	1,98	0,00%	145,43	0,07%	0,49	0,00%	-	-
УМФБ	5,94	0,00%	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього	286208	100,00%	235405,14	100,00%	205787,51	100,00%	260866,46	100,00%	304880,50	100,00%

Тарифи на операції з цінними паперами АТ «Альфа-бвнк» у 2020 році [21]

№	Операція (послуга)	Наявність ПДВ	Тариф	Строк сплати (стягнення) комісії	Номер аналітичного рахунку визнання доходів	Найменування аналітичного рахунку визнання доходів
1	ТАРИФИ НА ОПЕРАЦІЇ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ					
1.1.	ОПЕРАЦІЇ З ДЕРЖАВНИМИ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ					
1.1.1.	1.1.1. Купівля / продаж на первинному і вторинному ринках	без ПДВ	Фіксована ціна за домовленістю сторін, але не менше 1000 грн	Згідно з умовами договору	61137107	ком. доходи від купівлі і продажу облігацій за дорученням клієнтів
1.2.	1.2. ОПЕРАЦІЇ З КОРПОРАТИВНИМИ ЦБ (ОБЛІГАЦІЯМИ, АКЦІЯМИ, ІНВЕСТИЦІЙНИМИ СЕРТИФІКАТАМИ ТА ІН. ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ)					
1.2.1.	Інформаційно-консультаційні послуги по операціях з облігаціями	з ПДВ	Фіксована ціна за домовленістю сторін, але не менше 1000 грн.	Згідно з умовами договору	63968103	Доходи від консультативних послуг по операціях з ЦП (юр.особи)
1.2.2.	Купівля / продаж на первинному і вторинному ринках корпоративних облігацій, акцій, інвестиційних сертифікатів та ін. цінних паперів	без ПДВ	Фіксована ціна за домовленістю сторін, але не менше 1000 грн..	Згідно з умовами договору	61133101	коміс. дох. від операцій з купівлі-продажу інвест.сертиф. за доруч. клієнтів (юр.о)
					61138106	ком. доходи від купівлі-продажу акцій(іцп) за дорученням клієнтів
					61136119	ком. дох. за опер. куп.-прод. векселів за доруч. клієнтів
					61137107	ком. доходи від купівлі і продажу облігацій за дорученням клієнтів

Порівняння загального розміру комісій за брокерську та депозитарну діяльність банків України у 2020 році [23]

Банк	Комісія від укладеної угоди	Відкриття рахунку в НБУ, грн	Зарахування або списання коштів	Зберігання
Ощадбанк	0.05 % від угоди, мін. 2 тис. грн	300	100 грн за операцію	0.003 % від номінальної вартості ОВДП, мін. 200 грн
Укргазбанк	0.05 % від суми, мін. 1 тис. грн	300	450 грн за операцію	100 грн в місяць
Укрексімбанк	до 1 млн грн – 1.0 % від суми, мін. 2.5 тис. грн; від 1 млн до 5 млн грн – 0.25 %; від 5 млн грн – 0.10 %	безкоштовно	500 грн за операцію	0.001 % від середньої номінал вартості ц.п. за місяць, мін. 50 грн
ПриватБанк	до 5 млн грн – 0.2 % від суми, мін. 2 тис. грн; від 5 млн грн – 0.1 % від суми, макс. 50 тис. грн	500	Зарахування. ОВДП Мінфіна: 300 грн за операцію більше 500 тис. грн. ОВДП з портфеля банку: 200 грн за операцію до 1 млн грн; 300 грн – понад 1 млн грн; Списання – безкоштовно	100 грн в місяць (номінальна вартість від 1 до 10 млн грн); 200 грн в місяць (від 10 до 50 млн грн); 0.00034 % від номінальної вартості + 200 грн в місяць (від 50 млн грн)
Укрсиббанк	0.05 %, мін 2 тис. грн	350	0.02 % від номінальної вартості за операцію (мін. 360 грн, макс. 500 грн)	0.005 % від номіналу ЦП (мін. 150 грн) на місяць
ПУМБ	0.1 % від суми, мін 1 тис. грн	700	300 грн за операцію	0.004 % від номіналу ЦП (мін. 150 грн, макс. 3 тис. грн) на місяць
Південний	0.1 % від суми, мін. 500 грн	100	0.05 % від номінальної вартості, мін. 50 грн і макс. 500 грн (за операцію)	0.002 % від номіналу ЦП (мін. 20 грн, макс. 500 грн) на місяць

Кредобанк	1 500 грн. За фактом досягнення визначеного угодою результату	120	При проведенні до 20 операцій в місяць – 0.03 % від номінальної вартості (мін 100 грн, макс 1 тис. грн) + вартість послуг депозитарію; більше 20 операцій – 80 грн + оплата послуг депозитарію	Від номінальної вартості ДЦП, за календарний день: 0.0001 %, мін. 10 грн в місяць (до 1 млн грн); 0.00009 %, мін 10 грн в місяць (від 1 до 25 млн грн); 0.00007 %, мін 10 грн в місяць (від 25 млн грн)
Піреус банк	0.1 % (мін. 1 тис. грн) від суми	300	0.02 % номінальної вартості пакету ЦП, мін. 350 грн, макс. 500 грн	0.001 грн за 1 ЦП за 1 календарний день, мін. 50 грн в місяць
ОТП Банк	0.3 % від суми	750	0.01%, мін. 100 грн, макс. 500 грн	0.005 %, мін. 50 грн, макс. 5 тис. грн від номінальної вартості ЦП на місяць
Альфа-банк	0.025 % від суми договору (мін. 1 тис. грн)	500	250 грн за операцію	0 грн.
Райффайзен Банк Аваль	Банк не надає брокерські послуги	1000	На первинному ринку для відшкодування сум ПДВ – 5 тис. грн за операцію, на вторинному ринку – 400 грн за операцію	0.005 % від номінальної вартості ЦП, мін. 100 грн на місяць

Примітка: Для розрахунку використовувались тарифи для ОВДП на суму 2 млн грн із подальшим продажем через 12 місяців.